CARLOS FUENTES, unul dintre cei- mai importanți scriitori mexicani contemporani (născut la 11.XI. 1928), recitește o dată pe an, de Paște, Don Quijote. O face pentru a se întoarce la originile romanului și ale limbii spaniole. Fiu de diplomat, a crescut într-o atmosferă cosmopolită, cu studii la școli particulare și a devenit perfect bilingv, vorbitor atât de spaniolă, cât și de engleză. Și-a luat diploma în Drept la Universitatea din Mexico City, dar și-a respectat hotărârea timpurie de a deveni scriitor. împreună cu Octavio Paz și Emmanuel Carballo scoate Revista Mexicana de Literatura. A trăit în Europa și Statele Unite, ca profesor, și la Paris, ca ambasador al țării sale, iar din 1990 s-a stabilit la Londra. Cărțile lui au fost încununate de numeroase premii, între care, în anul 1987, Premiul Cervantes pentru întreaga operă. A scris romane, eseuri, scenarii (inclusiv pentru Luis Bufiuel). Este maestru în formulări memorabile. în romanul Diana (apărut în „Cartea de pe noptieră"), Fuentes dă o frumoasă definiție a dragostei, care „înseamnă să uiți de soți, părinți, copii, prieteni și dușmani, [...] să elimini orice calcul, orice cântărire a argumentelor pro sau contra". în Constancia, naratorul, medic și iubitor de cărți, spune: „Romanul trăiește ori de câte ori e citit".
SCRIERI PRINCIPALE: Los dias enmascarados (1954), La regiân mas transparente (1959), La muerte de Artemio Cruz (1962), Zona sagrada (1967), Cambio de piei (1967), Cum-pleanos (1969), Diana o la cazadora solitaria (1972), Terra nostra (1975), La cabeza de la hidra (1978), Gringo viejo (1985), Cristobal nonato (1987), Los anos con Laura Diaz (1999), Instinto de Inez (2001, roman dedicat fiului său mort în 1999 și apărut în „Cartea de pe noptieră") etc.
CORNELIA RĂDULESCU a mai tradus la Editura HUMANITAS: Politica pentru fiul meu de Femando Savater (1999); Don Juanii care ne conduc de Patrick Girard (2000); Instinctul lui Ines de Carlos Fuentes (2002); Fiica norocului (2002), Portret în sepia (2003) și Casa spiritelor (2004) de Isabel Allende, Dubla flacără de Octavio Paz (2003), Soldații de la Salaminas de Javier Cercas (2003); Amicii Crimei Perfecte de Andres Trapiello (2004).
CARLOS FUENTES
CONSTANCIA
Traducere din spaniolă de CORNELIA RĂDULESCU
« m1
HUMANITAS
BUCUREȘTI
Colecție îngrijită de IOANA PÂRVULESCU
Coperta colecției
IOANA DRAGOMIRESCU MARDARE
Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României FUENTES, CARLOS
Constancia/ Carlos Fuentes ; trad.: Cornelia Râdulescu. -Bucureşti: Humanitas, 2006
ISBN (10) 973-50-l245-6 ; ISBN (13) 978-973-50-l245-8
I. Rădulescu, Cornelia (trad.) 821.1342(72)-32=135.1
CARLOS FUENTES
CONSTANCIA
© 1989 by Carlos Fuentes
AII rights reserved
© HUMANITAS, 2006, pentru prezenta versiune românească
EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/3171819 fax 021/31718 24
wwwJtumanitas.ro
Comenzi CARTE PRIN POȘTĂ: tel. 021/311 23 30,
fax 021/313 50 35, C.P.C.E. - CP 14, Bucureşti
e-mail: cpp@humanitas.ro
www.librariilehumanitas.ro
ISBN (10) 973-50-l245-6; ISBN (13) 978-973-50-l245-8
Pentru Sadri și Kate, refugiu prietenesc
Pecetluiește-mă cu privirea ta
Poartă-mă cu tine oriunde te-ai duce...
Apără-mă cu privirea ta.
Poartă-mă cu tine ca pe o relicvă
din casa durerii...
Poartă-mă cu tine ca pe o jucărie,
ca pe o cărămidă,
pentru ca fiii noștri
să nu uite să vină-ndărăt.
Mahmud Darvkh, citat de Edward Said în Cugetări despre exil

Bătrânul actor rus monsieur F;lotnikov m-a vizitat chiar în ziua morții lui. Mi-a spus că vor trece anii şi c-am să vin şi eu să-l vizitez în ziua morții mele.
Nu i-am înțeles foarte bine cuvintele. La Savannah, căldura lunii august seamănă cu un somn de după-amiază întrerupt de tresăriri nedorite; ai impresia c-ai deschis ochii, dar de fapt n-ai trecut decât dintr-un vis într-altul. Şi invers, o realitate se lipeşte de alta, deformând-o în aşa fel încât să pară un vis. Dar nu e decât realitatea, supusă unei temperaturi de 101 grade Fahrenheit. Nu e decât asta, şi totuşi: visele apăsătoare din după-a-miezile de vară seamănă perfect cu oraşul Savannah, care este un oraş înăuntrul altuia, care e în...
Senzația de a te afla prins într-un dedal urban vine din desenul misterios pe care l-au dat orașului piețele la fel de numeroase ca stelele de pe cer, sau cam pe-acolo. împărțit în
pătrățele ca o tablă de şah, oraşul meu din sud îşi sparge monotonia prin aceste piețe pătrate, din care pornesc patru, şase, opt străzi care duc spre trei, patru, cinci piețe, din care iradiază douăsprezece, paisprezece străzi, care la rândul lor duc spre un număr infinit de alte piețe.
Astfel, misterul orașului Savannah îl reprezintă simplitatea geometrică şi transparentă. Labirintul său e linia dreaptă. Totuşi, din limpezimea asta se naşte senzația cea mai copleşitoare de pierdere. Ordinea e anticamera ororii, iar când soția mea spanioloaică frunzăreşte un album de Goya şi se opreşte la gravura cea mai celebră a seriei Capricii, nu ştiu dacă e bine să-i tulbur fascinația spunând:
— Luciditatea rațiunii noastre.
Realitatea imediată: să mă aşez pe verandă îhtr-un balansoar, cu un evantai rotund în mână, încercând să privesc spre râul verde, lent, înşelător şi, nereuşind să-l zăresc, să mă mângâi spunându-mi: sunt în aer liber, deci trebuie să simt răcoarea.
Soția mea, mai înțeleaptă decât mine, a priceput că vechile case din sud s-au construit pentru a te apăra de zăpuşeală, aşa că preferă să tragă obloanele, să se dezbrace şi să-şi petreacă orele siestei între cearşafuri proaspete şi în bătaia unui ventilator silențios. Aşa făcea încă de copilă, când locuia la Sevilla.
10
Ceva ne uneşte totuşi: aerul rece ne face să răcim şi să fim răguşiți, drept care, de comun acord, am proscris aparatele astea de aer condiționat care se ițesc câte unul sau câte două la ferestrele tuturor caselor din oraş, precum nişte coşuri pe obraz sau nişte membre cium-păvite.
Sunt urâte în primul rând pentru că urâ-țesc. Casele de locuit din Savannah datează din perioada de la finele secolului al XVDl-lea şi primele trei sferturi din al XlX-lea, adică etapa dintre independența Uniunii şi dezmembrarea ei în Războiul Civil, când orgoliul nostru a fost mai puternic decât simțul realității. Nobilele edificii din oraşul nostru simbolizează două feluri de cfomerț, unul faimos, celălalt infam. Bumbac şi sclavi; negri importați, fire albe exportate. Ca bătrân locuitor al sudului, îmi imaginez ironia cromatică a acestui schimb. Trimiteam în lume mesaje proaspete şi eterice precum norii, iar în schimb primeam carne pârjolită de jarul infernului. Ironia, cu toate astea, e preferabilă vinei, sau cel puțin eu prefer s-o cultiv, mai ales acum când n-a mai rămas nimic din toate cele pentru care strămoşii mei au luptat atât de nobil şi de stupid.
Sigur, mai supraviețuiesc câteva statui, dar în fața râului se ridică un Hyatt-Regency, iar în spatele casei mele, pe Drayton Street, un De Soto Hilton îmi confirmă că mercenarii din nord, acei carpetbaggers care au profitat de
11
înfrângerea noastră pentru a ne anexa comerțului, valorilor şi vulgarității lor, continuă să domnească.
Nimic nu scapă acestor imperative mercantile, nici măcar eu, care-mi cultiv atât de conştiincios regiunea şi istoria ei. Călătoresc săptămânal la Atlanta ca să-mi îngrijesc pacienții şi văd din avion că n-a mai rămas nimic din capitala Georgiei, pe care Sherman a incendiat-o la 1864. Zgârie-nori, superma-gazine, şosele periferice, ascensoare ca nişte cuşti de sticlă urcătoare, iederă sfărâmicioasă pe pielea rece a clădirilor; magnolii de plastic; eşecuri cu gust de înghețată de căpşuni; istoria ca un miniserial de televiziune. La Atlanta stau în zilele de marți, miercuri şi joi, iar vineri mă întorc să-mi petrec sfârşitul de săptămână acasă. Este refugiul meu, salvarea mea, da. E casa mea.
Mă întorc la ea şi ştiu că ne-a rămas un oraş pe care l-am clădit noi înşine (în ciuda incursiunilor comerciale pe care le-am pomenit) şi în care i-am primit, ca să-l facă împreună cu noi, pe refugiații fără voia lor, pe negrii care nu fugeau liber (dacă se poate spune aşa despre un refugiat) din Africa, ci erau târâți cu forța, în lanțuri, din continentul lor.
Uneori, în timp ce mă legăn în balansoar şi-ncerc să învinge zăduful imaginându-mi fluviul cel lent, sau când zbor deasupra Atlantei şi-ncerc să disting un vestigiu mistuit de flă-
12
cari din trecut, mă întreb, bătrân şi somnolent, dacă ne-am plătit până la capăt vina. Cum o putem lichida? Sau, mai bine spus, trebuie să învățăm să trăim cu ea la infinit, dat fiind că de ea depinde prosperitatea noastră? Şi care e, mă întreb, perioada de veghe impusă de violența istorică? Când ne va fi permis să ne odihnim iarăşi?
Arareori mă uit la negrii din Savannah şi le adresez doar cuvintele indispensabile, însă nu încetez să mă întreb, ca un rezumat al istoriei, până unde poate, sau trebuie să se întindă răspunderea mea personală pentru nedreptățile pe care nu eu le-am făcut?
Spuneam că legănatul în balansoar e un fel de justificare de a mă răcori. Mă mint, ştiu. E doar un fel de

autosugestie. Dar cine a trăit la temperaturi extreme în generațiile dinaintea inventării aerului condiționat știe foarte bine că frigul și căldura sunt, în primul rând, stări sufletești cu care începi să lupți sau pe care le accepți, la fel ca sexul, literatura sau puterea, în chiar centrul existenței lor, adică în minte. Iar dacă nu ne ajută capul, bem cafea fierbinte într-o climă fierbinte. Atunci, temperaturile din interior și din exterior se echilibrează; dar gheața, la căldură, le dezechilibrează, iar după un minut de ușurare suferim cu orele. O fi la fel și invers, în cazul climei reci? O fi bine să mănânci înghețată în iarna rusească? Trebuie să-l întreb pe domnul Plotnikov, când o să-l văd. Cititorul acestor însemnări grăbite pe care le scriu cu sentimentul confuz că dacă n-o fac acum va fi prea târziu trebuie să știe că atunci
15 •
când spun că am să-l văd sau am să-l vizitez pe domnul Plotnikov, nu fac de fapt decât să confer caracter convențional și o idee de curtoazie unei serii de întâlniri întâmplătoare.
Uneori, ele au un element de surpriză. O-dată, m-am oprit într-o galerie comercială să-mi fac niște poze la un automat. Perdeaua era trasă și am așteptat îndelung. Mi-au atras atenția niște botine negre și vechi. Perdeaua s-a tras la o parte și a apărut domnul Plotnikov, care m-a privit și mi-a spus:
— Suntem obligați să jucăm roluri, gospo-din Huli. Spune și dumneata: un actor silit să-și facă poze ca să-și scoată pașaportul, ce zici de asta? Nu vrei să aștepți cu mine până o să iasă fotografiile pe fanta asta? m-a întrebat, luându-mă de braț cu mâna înmănușată. Cine crezi că o să apară în ele? Actorul? Persoana privată? Cetățeanul rus? Ucenicul scenograf? Refugiatul în America? Cine? — a râs, iar eu m-am tras puțin mai încolo, ușor jenat și zâmbind așa cum îi zâmbești unui nebun ca să-l liniștești, căci trebuie să spun că bătrânul părea și el tulburat, deși la modul senin.
După care m-am întrebat dacă chiar merita să cedez curiozității și să aștept să iasă pozele domnului Plotnikov. Am râs; uneori facem o mutră involuntar comică în fața acestor camere ascunse, orbitoare, agresive. Dar întrebarea lui m-a urmărit: cine, dintre toate
16
persoanele care suntem fiecare din noi, e fotografiat la un moment dat?
Altă dată l-am întâlnit în cimitirul unde mă duc uneori să-mi vizitez strămoșii. îmbrăcat ca de obicei în negru, pășea ușor peste pământul roșu. L-am întrebat dacă avea rude aici. A râs și a rostit încet, fără să se uite la mine, că nimeni nu se gândește la morții de acum cincizeci de ani, nici chiar la cei care au murit acum douăzeci, nu, amintirea unui mort nu ține nici zece ani... S-a depărtat încet. Nu mi-a lăsat timp să spun că eu eram tocmai dovada contrariului. Că vizitez și-mi amintesc de morții din două secole.
în altă vară l-am văzut la shopping-mall-ul de lângă Hyatt-Regency, unde silueta sa îndoliată contrasta cu neoanele, jocurile electronice și reclamele cinematografelor. Am văzut că era foarte obosit și l-am apucat de braț; modernitatea galeriei, căldura de afară și aerul înghețat artificial de dinăuntru păreau să-l doboare. A fost singura conversație pe care am purtat-o stând jos. Mi-a vorbit despre originea sa rusă, de viața lui ca actor și scenograf, de incapacitatea lui de a fi mai mulți în același timp, tocmai de-asta părăsise Rusia, nu-l lăsau să fie el însuși, voiau să-și împartă viața în două, de o parte actorul, de alta, cetățeanul, mai încolo, bine ascuns, bărbatul senzual, tatăl, omul cu amintiri... Mi-a spus atunci, în timp ce mânca o înghețată de fistic, că în
17
*#•■<:.
definitiv exilul e ceva trecător, te întorci mereu la căminul tău, indiferent de ce spun legendele: Ține minte, gospodin Huli, rădăcinile noastre ne așteaptă mereu.
Ținea în mână un șir de fotografii pentru acte, umede încă, pe care le agita ca să se usuce. I-am spus cu o stânjeneală explicabilă că, neîndoielnic, era bine-venit în Statele Unite. Mi-a răspuns că era obosit, tare obosit. I-am reamintit că eram medic; dacă voia să-l ajut, nu trebuia decât să spună... Am evitat să mă uit la fotografiile pe care le-a lăsat în sfârșit pe masă. Mi-am dat însă seama, neclar și privind cu coada ochiului, că nu erau ale lui, ci ale cuiva cu plete lungi și negre. Bărbat sau femeie? Era epoca aceea în care nu puteai fi sigur. Un motiv în plus să evit o indiscreție.
A clătinat din cap cu aceeași milă pe care i-o arătasem eu, iar el nu numai că o respingea: mi-o oferea la rândul său. A spus că nu, problema lui nu era din cele pe care le vindecă doctorii. A surâs cu multă amabilitate.
— înțeleg — am spus —, depărtarea, exilul. Uite, eu n-aș putea trăi departe de Statele Unite. Mai exact, departe de sud. în tinerețe am studiat în Spania și iubesc țara asta, dar n-aș putea trăi decât în a mea.
— A, dar în timp ce trăiești în țara dumi-tale, nu privești în urmă?
18
Am spus că, după părerea mea, dovedeam un simț al tradiției destul de rezonabil. M-a privit amuzat și a zis că istoria americană i se părea prea selectivă, era istoria succesului omului alb, nu și a altor realități, de exemplu trecutul indian, sau negru, sau hispanic... Toate astea rămâneau pe dinafară.
— Nu sunt șovinist — i-am spus, ușor în defensivă, bătrânului rus. Cred că amnezia se plătește. Dar măcar societatea noastră a fost un creuzet. Am primit mai mulți imigranți decât orice altă națiune de-a lungul istoriei.
A clătinat amabil din cap, dându-mi de înțeles că observațiile sale nu erau un reproș.
— Nu, gospodin Huli, eu însumi sunt beneficiarul acestei generozități, cum să critic așa ceva, dar eu vorbesc —

s-a întrerupt să ia o linguriță de înghețată —, eu mă refer la faptul de a admite încă ceva pe lângă emigrantul fizic, la a-i primi şi memoria, amintirile... ba chiar şi dorința de a se întoarce într-o bună zi în patria sa.
— De ce nu? Aşa şi este.
— Ceea ce nu ştii dumneata e că-i foarte greu să renunți la tot, să vezi că am pierdut tot ce eram, nu numai ce posedam, dar şi facultățile noastre fizice şi intelectuale, că am părăsit totul ca pe o valiză şi o luăm de la început.
— Iar eu sper ca cei ce vin în țara mea să simtă că noi vrem să le dăm, în felul nostru, forța pentru a o lua de la început.
19
— Şi pentru a obține, de fapt, o perioadă de grație?
— Poftim?
— Da, nu pentru a o lua de la început, ci pentru a avea dreptul la o amânare, înțelegi? Adică să primeşti în dar o zi, sau o oră de viață în plus, dacă e nevoie, oare nu meritäm asta?
— Sigur că da, sigur, am rostit cu convingere.
— A, atunci e bine — domnul Plotnikov şi-a şters buzele cu şervețelul de hârtie. Da, e bine. Ştii dumneata, de la un moment dat încolo, când propria noastră viață s-a epuizat, nu trăieşti decât din viața celorlalți.
Şi-a pus fotografiile în buzunarul hainei.
Nu a fost nici prima nici ultima dată, în decursul atâtor ani, când zăpada venită pe neaşteptate acoperea pământul roşu din cimitir, sau când ploile primăverii transformau aleile în noroi, că l-am întâlnit pe vecinul meu, actorul Plotnikov, mergând pe aleile cimitirului şi repetând o litanie de nume pe care le auzeam doar în parte în timp ce el trecea pe lângă mine... Dimitrovici Osip Emiliovici Isaac Emmanuelovici Mihail Afanasievici Serghei Alexandrovici Kazimir Serevinovici Vesevolod Emilievici Vladimir Vladimiro...
Acum suntem în luna august şi domnul Plotnikov (monsieur Plotnikov, cum îi spun uneori, nu ştiu dacă din respect, simț al diferenței sau pură afectare) vine (repet: e o întâlnire întâmplătoare) să-mi anunțe moartea lui, dar nici căldura verii şi nici dogoarea infernului, care, spune legenda populară, îi aşteaptă pe comedianții cărora secole de-a rândul le-a fost refuzată îngropăciunea creştinească, nimic din toate astea, constat eu, nu-l afectează pe domnul alb precum o ostie străvezie, piele albă, păr alb, buze albe, ochi decolorați, dar el îmbrăcat în negru ca la sfârşitul secolului, costum negru de trei piese, plus o manta rusească prea lungă pentru el, de parcă i-ar fi împrumutat-o alt comediant rus, cu poalele târându-i-se prin praf, prin cutiile goale de Coca-Cola şi ambalajele de ciocolată Marş. Reuşeşte cumva ca toate astea să capete demnitate şi, ca singură concesie făcută climei, poartă o umbrelă deschisă, tot neagră, şi se
21
deplasează cu paşi lenți şi moi; îi observ pantofii de lac, cocheți, cu un fel de fundă maro în vârf. Detaliu care-i conferă domnului Plot-nikov un aer de balerină perversă.
— Gospodin Huli — mă strigă, aplecându-şi umbrela spre mine, ca un toreador care-şi scoate pălăria pentru a saluta, trecând actul mortal ce va să urmeze într-un gest de curtoazie —, gospodin Huli, am venit să-mi iau rămas-bun.
— A, monsieur Plotnikov, pleci într-o călătorie? întreb pe jumătate adormit.
— Glumeț ca întotdeauna — dă el din cap a dezaprobare. N-am să înțeleg niciodată de ce americanii o duc tot într-o glumă. Aşa ceva n-ar fi văzut cu ochi buni la Petersburg sau la Paris.
— Iartă-ne, domnule dragă. Toate defectele noastre le poți pune pe seama faptului că suntem o țară de pionieri.
— Ei, tot aşa şi Rusia, dar n-o ducem într-un râs. Voi parcă sunteți hiene, zău aşa.
Am hotărât să nu răspund la ultima aluzie. Domnul Plotnikov şi-a închis umbrela dintr-o mişcare, teatral, pentru ca soarele orelor două din zi să-l bată din plin, accentuân-du-i cavitățile craniului delicat, transparent, abia acoperit de o piele veştedă, sub care se întrezărea, ca printr-un plic extrem de subțire, conținutul scrisorii.
— Nu, gospodin Huli, am venit să-mi iau rămas-bun pentru că am să mor şi mi se pare
22
un gest de curtoazie elementară să-ți spun adio, pentru că, una peste alta, ai fost un vecin politicos şi atent.
— îmi pare rău că deşi locuim vizavi n-am avut niciodată timp...
M-a întrerupt fără să zâmbească:
— Pentru asta îți sunt recunoscător. Nu mi-ai impus niciodată forme nedorite de vecinătate.
— Păi, îți mulțumesc şi eu, domnule Plotnikov, dar sunt sigur că şi dumneata, aşa cum spunea alt umorist american mai faimos decât mine, exagerezi cu ştirea morții dumitale.
— Asta n-ai cum s-o ştii niciodată, gospodin Huli, pentru că iată care e condiția mea...
Am încetat să-mi fac vânt cu evantaiul şi să mă mişc. Nu ştiam dacă să râd, aşa cum mi-era firea, sau, mai bine, să mă potrivesc unui sentiment mai profund, care-mi spunea, în fața acestui om atât de apărat de haine, dar atât de despuiat sub soarele care nu-i umbrea decât gălvanele ochilor şi ridurile vârstei, că trebuia să-i iau vorbele în serios.
— Da, ascult.
— Gospodin Huli: să vii la mine doar în ziua morții dumitale, ca să mă anunți, aşa cum fac şi eu acum anunțându-te de moartea mea. Asta e condiția mea.

— Dar atunci ai să fii mort — am început să spun logic, aproape vesel, dar aproape imediat mi-am pierdut tot avântul —; vreau

să spun că în ziua când eu am să mor dumneata nu vei mai fi în viață...
— Nu fi atât de sigur — a deschis cu o iuțeală nervoasă umbrela şi s-a adăpostit sub ea — şi respectă-mi dorința. Te rog. Sunt foarte obosit.
în timp ce rostea aceste cuvinte, mi-au revenit în memorie multe dintre întâlnirile noastre întâmplătoare de la intersecția dintre Drayton şi Wright Square, din cimitir sau din galeria comercială. Niciodată nu vorbiserăm mult (cu excepția acelei după-amiezi când cu înghețata de fistic), dar eram vecini şi, deşi nu ne invitaserăm niciodată unul la altul în mod formal, schimbam între noi crâmpeie de informații ce semănau mai curând cu piesele unui puzzle. în definitiv, ce ştiam eu despre el în ziua în care mi-a anunțat atât de ciudat moartea sa? Două-trei lucruri vagi: fusese actor de teatru în Rusia, deşi pasiunea lui era scenografia, renunțase să joace, era în timpul terorii staliniste, viața era grea pentru toți, atât pentru cei care s-au supus, cât şi pentru cei ce-au rezistat demenței puterii personale care poza în putere colectivă; cine n-a avut de suferit? Până şi călăii, mi-a spus într-o zi domnul Plotnikov, până şi ei, apoi a scos un suspin care semăna cu suspinul unei păduri doborâte. A părăsit Rusia şi a găsit azil în Statele Unite, care în anii aceia generoşi a primit atâtea suflete

chinuite din Europa cea răvăşită de ideologii, pe vremea când America era America, am zâmbit în sinea mea, amintindu-mi de câțiva evrei, de câțiva spanioli, care n-au putut intra pe porțile refugiului nostru democratic. Dar, ce să-i faci: am primit atâția alții, germani, polonezi, ruşi, cehi, francezi... Politica e arta limitelor. Arta e limita politicii.
— Respectă-mi ultima dorință. Nu veni în noaptea asta la priveghi, nici mâine la procesiunea funerară. Nu, vino la mine acasă în ziua morții dumitale, gospodin Huli. Salvarea noastră depinde de asta. Te rog. Sunt foarte obosit.
Ce puteam să-i spun, în decorul stradal în care gunoaiele se încăpățânau să şteargă semnele de noblețe colonială din Savannah, ce era să-i spun, că în ziua înmormântării sale eu aveam să fiu la Atlanta, ocupându-mă de nişte pacienți mai puțin lucizi şi mai nerăbdători decât el? Ce puteam să-i spun, pentru a-i respecta ceva ce — am ştiut, am apreciat şi am fost recunoscător — era ultima sa reprezentație, actul final al unei cariere întrerupte brutal (am dedus eu) de adversitatea politică şi nereluată niciodată în afara Rusiei. El avea nevoie — aşa mi-a spus el odată, sau doar mi-am imaginat sau am visat, nu mai țin minte — de limba rusă, de aplauzele în rusă, avea nevoie să citească cronicile în rusă, dar mai ales avea nevoie de proba sufletului rus pentru a se pre-

zenta în fața publicului, ca actor nu putea să comunice în afara spațiului, aplauzelor, timpului, încercării şi intențiilor ruseşti — puteam eu oare pricepe asta în țara mea de sincretisme sălbatice şi creuzete migratorii şi hărți lipite cu gumă de mestecat, eram măcar în stare să pricep?
Ce puteam să-i spun, în fine, dacă nu desigur, domnule Plotnikov, de acord, am să fac ce spui.
— Foarte bine. îți mulțumesc. Sunt mult prea obosit.
A înclinat din cap şi s-a depărtat, mergând foarte drept, sub soarele nemilos, către casa lui, care era alături de a noastră, aproape de Wright Square.
Am intrat în casa mea, deşi n-aveam chef. Voiam să-i povestesc cele întâmplate soției mele. Spusele domnului Plotnikov mă deranjau, dar şi mai mult mă deranja că ele m-au făcut s-o trezesc pe Constancia din somnul de după-amiază, fapt nemaipomenit. Am încălcat deci interdicția tacită, atât de tare mă tulburase vecinul nostru rus. Aşa că am fost cu atât mai uimit constatând că ea nu era în patul neatins. Obloanele erau trase, dar era ceva normal. Cum normal ar fi fost ca ea, dacă ar fi trebuit să plece — am căutat-o la toate cele trei nivele ale casei, chiar şi la subsol — să fi încercat să mă anunțe că pleacă, să mă vadă adormit în balansoar şi, cu un zâmbet drăgăstos, să plece lăsându-mă să dorm. în acest caz ar fi fost de-ajuns un bilet, trei cuvinte mâzgălite pe o hârtie, în care să spună: „Nu te speria, Whitby, mă întorc repede." Iar la întoarcere, ce pretext ar fi invocat?

— Nu ştiu, am avut chef să rătăcesc prin piețe, e lucrul cel mai frumos şi mai misterios din oraş. Atâtea piețe care apar una din alta, ca o păpuşă rusească.
Şi altă dată:
— Nu uita, Whitby, nevastă-ta e andaluză şi noi, andaluzele nu ne resemnăm uşor cu vârsta, ci o învingem. Ia spune, cine dansează peteriera mai bine decât babele, te-ai prins? — şi murea de râs în timp ce imita o dansatoare sexagenară.
Mi te imaginez spunându-mi cuvintele astea stând întinsă şi goală în penumbra odăii.
— Ştii, iubire, uneori când e o caniculă ca asta, plec să caut apă, umbră, o piață, un labirint, ay, dac-ai ştii ce înseamnă o copilărie petrecută la Sevilla, alt oraş cu piețe şi labirinturi şi apă şi umbră... Dacă-ți spun că ies ca să-mi caut trecutul într-un alt fel de loc, ți se pare o nebunie?
— Niciodată n-ai vrut să-ți faci prieteni aici, nici măcar engleza n-ai învățat-o... Ți-e greu chiar şi să-mi pronunți numele — zâmbeam eu.
— Guitbi Holl — a zâmbit la rândul ei, apoi a adăugat: Nu mă plâng de Savannah a ta, iubire, aici ne-am făcut

viața, dar lasă-mi Sevilla mea, măcar în închipuire şi spune-ți: Constan-cia mea ştie să-şi regăsească lumina şi apa chiar în sudul meu american, ce bine.
28
Râdea adesea spunând asta şi îi plăcea să-şi imagineze că sudul cu numele lui pline de vocale — Virginia, Georgia, cele două Caro-line — e Andaluzia Americii. Iar Spania, replicam eu, vechi cititor din Coustine şi Gautier, e Rusia Occidentului, aşa cum Rusia e Spania Orientului. Râdea, aşadar, iar eu îi spuneam că numai Rusia şi Spania avuseseră ideea de a modifica ecartamentul căilor ferate pentru a împiedica o invazie străină, adică agresiunea altor europeni. Ce paranoia, râdea cu o mirare afectată, câtă dragoste pentru bariere, c-or fi munți sau stepe; să fie ruşii şi spaniolii neasimilabili normalității occidentale!
— în fine — mă apăr cumva în fața Con-stanciei — poate că normalitatea nu e decât mediocritate.
Sigur că da, spun asta şi mă gândesc la vecinul nostru, actorul rus. îmi trec degetele de bibliofil antrenat peste cotoarele negre, aurite şi prăfuite ale cărților din bibliotecă, locul cel mai răcoros şi mai întunecat al casei din Drayton Street, iar iuțeala mâinii, îngemănată în mod exemplar cu cea a minții mele sexagenare, e pentru mine un motiv de orgoliu secret. Eram — sunt — un literat, o părticică dintr-o moştenire prost păstrată în Statele Unite, dar mai bine conservată în sud, pe meleagurile unui William Faulkner, unui Walter Percy, unui Robert Penn Warren, precum şi ale Dulcineelor sale purtătoare de condei, o
29
Carson McCullers, o Endorâ Weltys sau o Shirley Ann Graus. Mă gândesc adesea că până şi cei care s-au autoexilat în sud — că e vorba de gnomi diabolic de autodistructivi precum Truman Capote sau de giganți angoasant de creativi precum William Styron — contaminează cu o nedorită aristocrație literară o țară care adoră să constate că Declarația de Independență are dreptate, că toți oamenii se nasc egali şi că această egalitate (propusă de câțiva aristocrați excepțional de cultivați, Ha-milton, Jefferson, Jay, Adams: tinerețea aurită a coloniilor) reprezintă triumful celui mai mic numitor comun. Am ales ca preşedinte un înapoiat mintal precum Reagan ca să dovedim că toți oamenii sunt egali. Am preferat să ne recunoaştem într-un ignorant care vorbeşte ca noi, se îmbracă la fel ca noi, face bancuri ca ale noastre, suferă de amneziile, prejudecățile, obsesiile şi distracțiile noastre, justificându-ne vulgaritatea spirituală, grozavă consolare! Un nou Roosevelt, un nou Kennedy ne obligă să-i admirăm pentru tot ce nu suntem, iar asta ne incomodează şi ne supără. Din toate aceste motive, eu sunt un american liniştit, care-şi vede de biblioteca lui, pe punctul de a ieşi la pensie ca medic, care n-are nevoie de mulți prieteni, a ales să-şi exercite profesia într-un oraş modern şi impersonal, unde toate se închid la ora cinci, negrii îşi descătuşează nervii şi violența noc-
30
turnă, iar albii se închid în vilele lor înconjurate de dulăi fioroşi şi rețele electrificate. Petrec trei seri pe săptămână într-o cameră de spital pentru a face operații pe inimă miercurea şi joia dimineața. In ziua de azi e imposibil să fii chirurg dacă nu beneficiezi de un mare centru medical şi de facilitățile pe care acesta ți le oferă. Da, din toate aceste motive eu sunt un american foarte liniştit, care votează evident cu democrații şi locuieşte într-un oraş secret, în care nu se vede cu nimeni, e căsătorit cu o an-daluză, e anunțat de moartea unui rus şi se duce în bibliotecă să-şi confirme, în penumbra bibliografică, excentricitatea hispano-rusă a sudului american: țările unde ecartamen-tul căilor ferate încetează a fi cel normal.
— Ştii tu, Constancia — îi spun apelând la miraculosul ei simț al culturii populare, magice şi mitice — ştii tu că unchiul lui Franz Kafka era directorul căilor ferate spaniole, în 1909? Un domn Levy, fratele mamei lui Franz, care, fiind la curent cu melancolia nepotului angajat la o firmă de asigurări din Praga, l-a invitat să vină la Madrid şi să lucreze la căile ferate ale Spaniei. Ce zici, Constancia, de un domn care şi-a imaginat că într-o dimineață se trezeşte transformat într-o insectă şi care ar fi lucrat la căile ferate spaniole? Ar fi pierdut literatura sau ar fi câştigat trenurile?
31
— Trenurile ar fi ajuns la timp, dar fără pasageri — crede Consțancia.
Ea nu l-a citit niciodată pe Kafka, de fapt n-a citit nimic. Dar ştie să-şi imagineze şi ştie că imaginând, cunoşti. Face parte dintr-o țară în care poporul ştie întotdeauna mai mult decât elitele, aşa cum se întâmplă şi în Italia, Brazilia sau Rusia. De fapt, peste tot poporul e mai bun decât elitele, cu excepția Statelor Unite, unde Faulkner, sau Lowell, sau Adams, sau Didion sunt superiori poporului lor nomad, grosier, idiotizat de televiziune şi de bere, incapabil să producă o bucătărie, dependent de minoritatea neagră pentru a putea cânta şi dansa, dependent de elita lui pentru a putea emite şi altceva decât un simplu mârâit. Total invers, zic eu din sudul meu şi căsătorit fiind cu Consțancia, total invers decât în Andaluzia, unde cultura e în capul şi în mâinile poporului.
Suntem căsătoriți de patruzeci de ani şi mă grăbesc să spun că secretul supraviețuirii noastre, într-o societate în care din zece căsnicii şapte se termină printr-un divorț, este că în viața matrimonială cotidiană nu ne cramponăm niciodată de o singură poziție mentală. Suntem tot timpul gata să explorăm repertoriul de posibilități al ideilor, sugestiilor sau preferințelor celuilalt. Astfel, rumeni nu se impune în fața nimănui şi nici nu păstrează ran-chiuni dizolvante; ea nu citeşte pentru că ştie
32
deja, eu citesc pentru că nu ştiu încă şi ne întâlnim pe acelaşi plan într-o întrebare pe care eu i-o pun din literatură

şi la care ea îmi răspunde din starea de graţie. Trenurile ar fi ajuns la timp, dar fără pasageri.
De exemplu, când se întoarce pe la şase seara la casa de pe strada Drayton, primul lucru pe care-l observ — ca hârşit cititor de romane poliţiste — este că vârfurile pantofilor Constanciei sunt acoperiţi de praf. Iar al doilea lucru pe care-l constat, în cea mai bună tradiţie de Sherlock Holmes, e că pulberea roşie, un strat foarte fin, provine dintr-un loc pe care-l cunosc mai mult decât bine şi pe care-l vizitez pentru că acolo sunt îngropaţi glorioşii mei străbuni, un loc pe care-l bântui pentru că într-o zi Consţancia şi eu vom dormi alături în pământul acesta colorat de noroaiele Atlanticului: pământul meu, dar care priveşte către al ei, Georgia, pe aceeaşi paralelă cu Andaluzia. Şi Georgia mea, îmi spun, amintindu-mi de bătrânul azilant rus, pe aceeaşi paralelă cu Georgia lui. Iar al treilea lucru pe care-l observ este că ea observă că am observat, ceea ce, în treacăt fie spus, mă sileşte să constat că, în timp ce ea observă totul, nu lasă nimic la voia hazardului. Cu alte cuvinte, a vrut să observ ceea ce am văzut şi să ştiu că ea ştie.
Cu toate astea, ceva tot a scăpat inteligenţei mele în seara de august când domnul Plot-nikov m-a anunţat că moare şi mi-a cerut să-l vizitez în ziua morţii mele. Şi mi-a scăpat esenţialul: ce vrea de fapt să-mi comunice Con-stancia cu deplasările ei neobişnuite într-o zi atât de specială? Acesta, şi nu culoarea roşiatică a prafului de pe pantofi, e misterul. Mă uit la ea, o andaluză de şaizeci şi unu de ani, ferită de cea mai mică rază de soare, Constan-cia de culoarea crinului, mai curând mică de statură, cu picioare scurte, talie încă frumoasă, dar cu gleznele îngroşate, piept generos şi gât lung, Constancia cu ochi de somn, încercănaţi, cu o aluniţă deasupra buzelor şi păr cărunt, pieptănat, dintotdeauna, într-un coc. Nu poartă piepteni în păr, doar nişte agrafe argintii, neobişnuite, în formă de cheiţe, care îi susţin coafura.
La ceasul acesta al înserării, Constancia stă cu spatele la fereastră, iar fereastra, ca orice

spaţiu din bibliotecă, e înconjurată de cărţi, deasupra, pe laturi, sub geamul care dă spre colţul pe care-l fac strada Drayton şi piaţa Wright, acolo unde locuieşte monsieur Plot-nikov.
Am spus că sunt bibliofil; caut nu numai copertele cele mai fine, dar îmi dau şi la legat descoperirile — cotoarele aurite formează un fel de aureolă în jurul chipului alb al Constan-ciei în momentul în care, în spatele ei, se aprind brusc toate ferestrele, până atunci cufundate în beznă, ale casei domnului Plotnikov.
Constancia n-a întors capul, de parcă ar fi ghicit ce s-a întâmplat doar văzându-mi mirarea.
— Cred că se întâmplă ceva acasă la domnul Plotnikov — spun pe un ton care încearcă să sune normal.
— Nu — răspunde Constancia cu o privire care mă îngheaţă — s-a întâmplat ceva acasă la Whitby şi Constancia.
Nu ştiu de ce aceste cuvinte rostite de soţia mea şi urmate de fuga ei din bibliotecă, pe scări în sus, spre dormitoare, cu mine, care nu mai pot alerga atât de uşor, pe urmele ei, mă îmbolnăvesc şi mă îmbătrânesc. Ceva din mine îmi cere să mă opresc, să merg încet, să-i reproşez Constanciei că mă sileşte să gonesc aşa pe scări în sus şi să-mi constat decăderea fizică, dar nu mă pot opri; iuţeala ei, graba ei alarmată mă îmboldesc să continui; Con-
stancia intră în odaia ei, vrea să închidă uşa cu cheia, renunţă şi se prăbuşeşte în genunchi pe scăunelul de rugăciune spaniol care a ajuns în casa asta acum patruzeci de ani, când mi-am terminat studiile postuniversitare medicale la Sevilla şi m-am întors în Georgia mea cu o tânără şi frumoasă logodnică andaluză. A îngenuncheat în faţa imaginii voluminoase, triunghiulare şi luminoase — aur alb, tul şi perle albe — a Maicii Domnului a Speranţei, Fecioara din Macarena; a îngenuncheat pe catifeaua uzată, şi-a împreunat mâinile, a închis ochii, eu am strigat: Constancia!, am ajuns la ea în clipa când capul i-a căzut pe pieptul opulent, am oprit-o, i-am luat pulsul, i-am căutat privirea absentă. Eram în odaia întunecată; doar candela nestinsă a Fecioarei licărea în faţa chipului palid al Constanciei şi, deodată, în spatele ei toate luminile din casa actorului rus s-au stins, la fel de brusc cum se aprinseseră.
Constancia m-a strâns de mână, a întredeschis ochii, a încercat să rostească în tăcere dragostea mea, dragostea mea. Dar eu ştiam, dincolo de orice îndoială, că pentru câteva secunde, între momentul îngenuncherii şi cel în care mi-a reînviat în braţe, soţia mea fusese, tehnic vorbind, moartă.

A dormit îndelung. Paloarea ei îngheţată precum un cer metalic m-a ţinut lângă patul ei toată noaptea şi ziua următoare. E luni şi am uitat să sun la cabinetul meu din Atlanta ca să-i cer secretarei să-mi anuleze consultaţiile. Telefonul sună întruna. Răul Constanciei îmi transformă promisiunea în ceva mai puternic decât datoria, într-o fatalitate stranie care devine obligaţie. De ale mele uit.
Veghez alături de soţia mea şi nu pot să nu mă gândesc că s-a îmbolnăvit atunci când s-au aprins toate luminile din casa domnului Plotnikov. Aprinderea lor să fi coincis şi cu moartea actorului?
îmi spun că asta nu e decât o supoziţie; deduc, printr-o logică elementară, că actorul rus a murit doar pentru că m-a anunţat mai devreme, apoi pentru că semnele astea — lumini aprinse, lumini stinse, răul Constanciei — mi s-au împlântat în suflet cu valoare simbolică. Drept care — confuzie între cauză şi efect—am dedus că răul Constanciei avea de-a face cu

presupusa moarte a lui monsieur Plotnikov. Am zâmbit, am suspinat şi mi-am dat seama şi de alte lucruri pe care zilele de trândăveală profesională, care se scurgeau lent şi lipsite de griji, precum fluviile către ocean, mă făcuseră să nu le bag în seamă.
Primul dintre ele e că mereu m-am întâlnit singur, de-a lungul anilor, cu monsieur Plotnikov: pe stradă, prin pieţele din Savannah, în cimitirul cu pământ roşu, uneori — aceste întâlniri erau excentrice, extravagante — în galeria comercială de lângă Hyatt-Regency, unde miroase a alune prăjite, pizza reîncălzită, floricele de porumb şi pantofi de tenis.
Ordine, ordine... chiar dacă asta nu e decât anticamera ororii...
Al doilea lucru e că niciodată nu l-am întâlnit pe domnul Plotnikov într-un interior, pentru că shopping-mall-ul e un fals interior (aşa cum e şi un fals exterior): e o stradă de sticlă. Nu-i ştiam casa, vecină cu a noastră, şi nici el nu fusese niciodată la noi.
Dar cel de-al treilea lucru e că, din motive perfect normale, la fel de normale ca faptul că nevasta mea nu m-a însoţit nicicând la Atlanta când aveam de făcut vreo operaţie şi nici eu n-am mers cu ea la coafor, nu ne-am întâlnit niciodată amândoi cu Plotnikov, nici într-un spaţiu închis, nici într-unui deschis.
Iar ultimul şi cel mai greu de împăcat cu precedentele, era că timp de câteva clipe Con-
40
stancia fusese moartă în braţele mele, iar asta mă făcea să mă întreb: murise oare domnul Plotnikov, aşa cum mă anunţase, iar dacă da, moartea lui coincisese cu jocul de lumini din casa lui şi cu moartea pasageră a Constanciei? Oare de ce nu l-am văzut pe vecinul nostru decât în spaţii deschise şi de ce nu l-am întâlnit niciodată când eram cu ea? întrebări care, trebuie să recunosc cu egoism sentimental, nu mi-au stricat niciodată somnul, iar acum mă preocupau doar în funcţie de teroarea melancolică pe care o simţisem strângând-o în braţe pe Constancia şi ştiind, ştiind precis, că era moartă.
Acum nu: trăia, se întorcea încet-încet la mine, la viaţa noastră. Telefonul suna întruna.
%-'■
JVl-am ocupat de ea câteva zile. Mi-am amânat consultaţiile şi operaţiile de la Atlanta. Nu îmi stătea în obicei. De când ne căsătoriserăm, Constancia îmi spusese că trebuia să o îngrijesc profesional doar în cazuri excepţionale. Era preferabil să n-o văd niciodată pe post de pacientă. Era gata să asculte de orice doctor care i-ar fi ordonat să se dezbrace, să desfacă picioarele, să stea în patru labe. Dar ar fi ascultat de un singur iubit care i-ar fi cerut aceleaşi lucruri: acela eram eu, bărbatul ei, nu medicul ei. Şi cum pe mine la Constancia m-a înnebunit de la bun început această obedienţă pătimaşă, de parcă cererile mele ar fi fost propria ei dorinţă, râvnită sălbatic de ea şi aiv-ticipată de mine, m-am conformat bucuros pe de-a-ntregul.
Totuşi, în patruzeci de ani de viaţă comună, Constancia n-a avut nevoie de medie. A avut doar neplăceri banale: răceli, indigestii, insomnii uşoare, hemoragii nazale... Astfel că
43
am fost foarte tulburat: pentru prima dată, o aveam în grijă pe post de pacientă.
Aşteptam să-şi recapete luciditatea şi puterile — a petrecut mai multe zile într-un fel de semiîntuneric, oscilând între transă, rugăciune şi râsete subite — pentru ca, din nou împreună, uniţi ca de obicei, să analizăm cele petrecute după regulile noastre nescrise: totul e un şir de posibilităţi; hai să le luăm la rând, una după alta, fără să dăm prematur dreptate nici uneia. Numai că în primele zile de, cum să-i zic dacă nu convalescenţă, Con-stancia nu era o femeie, ci o pasăre cu mişcări nervoase, neînstare să-şi mişte gâtul ca oamenii: acesta avea o tremurătură sacadată, ornitologică, caracteristică unei înaripate care nu priveşte înainte, ci în lături, cercetând cu ochiul stâng şi mişcări iuţi realitatea suspectă pe care tocmai i-o comunicase ochiul drept. Ca un struţ, ca un vultur, ca un...
Oare la ce se uita aşa, în zilele care au urmat unui şir incert de posibilităţi — actorul murise? moartea sa fusese anunţată de luminile acelea? — şi unei certitudini crescânde: coincidenţa acestor fenomene cu moartea pasageră a Constanciei? îi luam pulsul, îi puneam stetoscopul pe piept, îi deschideam cât mai mult pleoapele (vultur, struţ, sau...?) Cu mişcări de pasăre, ea privea spre fereastra care, la rândul ei, privea spre casa tăcută şi neluminată a lui monsieur Plotnikov. Privea
44
imaginea Fecioarei din Macarena, imobilă şi dureroasă în încremenirea ei triunghiulară. Privea lumina pâlpâitoare a candelei. La mine nu se uita. Eu îi priveam corpul culcat, acoperit de o cămaşă de noapte care lăsa vederii sânii unei femei de şaizeci şi unu de ani, dar fără copii, sâni încă voluptuoşi, bucuria simţurilor mele, sfere plăcute mâinilor mele, limbii mele şi mai ales ale dorinţei mele de greutate, de realitate plină, gravidă. Se spune că nord-a-mericanii conferă prea multă sexualitate sânilor, aşa cum sud-americanii pun prea mare preţ pe fese. Numai că în cazul meu, cum n-am văzut-o niciodată însărcinată, am concentrat în sânii ei generoşi senzaţia de graviditate pe care, alături de aceea eterică (chip, privire), orice bărbat se bucură să o vadă constrastant la o femeie: pământ şi aer. Constancia îmi repeta însă adesea: Eu sunt apă, sunt cişmea. Era andaluză. Iar Andaluzia este pământul arabilor care au venit din deşert şi au găsit refugiul apei. Granada...
Nu puteam să mă dezlipesc de ea. Nu puteam s-o părăsesc. în alte condiţii aş fi cerut ajutor clinic, infirmiere, o ambulanţă. Dar asta nu era posibil, ştiam. Dacă fenomenul s-ar fi repetat, eu, doar eu voiam să fiu martor, nimeni nu avea acest drept, nimeni altul — tot aşa cum doar pentru mine Constancia putea să se aşeze erotic în patru

labe, chiar dacă ar fi putut-o face şi pentru un medic care să-i
45
bage în fund o mână înmănuşată căutând un semn de cancer. Acum eu eram şi amantul, şi medicul. Ea nu putea să stea la un spital oarecare. Constancia n-avea să fie internată nicăieri; o vedeam zăcând aici, iar timpul trecea, crin palid, cearcăne, aluniță, plete desfăcute — îi scosesem agrafele de argint şi le pusesem în buzunarul hainei — şi-mi ziceam că eu eram cel care trebuia să fiu internat în locul ei, cu ea, în ea. Privirile ei însă, repet, încă nu erau pentru mine; se îndreptau spre Fecioară, spre candelă, spre fereastră.
Dat fiind că nu puteam s-o las, nici nu puteam lega unul din firele cele mai importante. Senzația îngrozitoare pe care o avusesem ținând-o în brațe moartă pentru câteva clipe ducea la altă întrebare: murise sau nu domnul Plotnikov? De atunci nu mai văzusem nici un fel de mişcare în casa lui, dar asta nu era de mirare. Nu observasem nici până atunci nimic la casa aceea nemişcată, doar atunci, în noaptea aceea, când luminile s-au aprins şi s-au stins dintr-odată. în mod normal nimic nu se clintea în casa asta care era vizavi de a noastră. Părea să fie nelocuită. Ziarul continua să-mi fie adus zilnic, dar n-am găsit nici o ştire referitoare la moartea lui Plotnikov. Pesemne că asta îi fusese dorința. Dar, dacă murise, cine-l priveghease? Mi-am închipuit că actorul rus o fi avut lângă el o icoană a Maicii Domnului montată în argint lucrat, în care
46
realitatea metalului era mai pregnantă decât chipul decolorat şi îndepărtat al Fecioarei surâzătoare, ocru palid, cu Pruncul în brațe, privind amândoi la bătrânul credincios din eternitatea religiei ortodoxe care refuză să se coboare pe pământ. Şi cine avea să-l îngroape?
Am aruncat o privire Fecioarei noastre, ma-donna andaluză, fecioara toreadorilor, a procesiunilor, a glumelor şi blasfemiilor atroce, a dansurilor de țigani şi a trupurilor ardente. Fecioara rusă spunea: niciodată, nicăieri; Fecioara andaluză striga: aici, acum. Constancia repeta adesea: Andaluzia, apă, cişmea şi oglindă. Alhambra... Ştia să vorbească bine, frumos, cu pasiune, cu grație, cu duioşie, iar acum, în agonia ei, duceam dorul conversațiilor noastre şi-mi imaginam singur tot felul de lucruri. Ea m-ar fi salvat de multe gânduri, uşurându-le, fă-cându-le să zboare precum păsările, transfor-mându-le în simple posibilități, nu în certitudini care încătuşează. Căci întrebarea care-mi sfredelea creierii cu o forță atroce în timpul veghei prelungi şi în ciuda refuzului meu conştient sau inconştient era aceasta:
— Constancia, spune-mi, te rog, de câte ori ai mai murit până acum?
8
(V orbesc ca şi cum m-aşfi trezit după o catastrofă. Nu-i adevărat. Constancia şi cu mine suntem în viață, căldura e intensă, zăpuşitoare, eu am şaizeci şi nouă de ani, Constancia are şaizeci şi unu, ne aflăm amândoi într-o odaie cu obloanele trase. Ea ştie să se apere mai bine decât mine de canicula. Foloseşte oare, pentru a te apăra de căldură, o duşumea presărată cu talaş, aşa cum este el presărat în jurul patului şi al scăunelului de rugăciune ?)
Şi nu ştiu dacă ceea ce-mi spune fără să se uite la mine, de parcă nici n-aş fi acolo, după lunga săptămână de recuperare, e un răspuns la întrebarea mea tăcută:
— Constancia, spune-mi, de câte ori ai mai murit până acum?
Nu ştiu, repet, pentru că nici măcar nu sunt sigur că vorbeşte cu mine. Spune (nu îmi spune, doar spune) că a repetat doar vise şi rugăciuni. Nu încape nici o îndoială. O spune:
— Azi-noapte am visat că..., sau, altă dată: Visez că..., dar altă dată, spre marea mea nedumerire, anunță: Am să visez că...
49
Ea a visat că: Era un manechin într-o vitrină. Doi derbedei, poate studenți, o fură din vitrină şi o duc la ei acasă. Dau mese în onoarea ei. Nimeni nu ştie dacă ea, Constancia, e vie sau moartă, nici cei care se lasă păcăliți, nici cei care păcălesc. Studenții se înamorează de ea, se ceartă pentru ea, în cele din urmă o distrug: sau poate (visul e ambiguu) o abandonează pentru a-şi salva prietenia masculină. Dar ea învinge, madre Ana madre mia (rosteşte prima dată acest nume în delirul ei) şi e mai presus de acest jalnic amor impur, madre mia, străbătut de vanitatea sexuală masculină, cea mai rea dintre toate pentru că îşi iartă totul, dar nu iartă nimic unei femei, nimic, madre mia, dar ea izbândeşte, reapare şi se uită la ei ca la nişte marionete de lemn, e vie, e la locul ei: Binecuvântată eşti tu între femei... mă auzi, mamă?
Ea visează că; S-a încarnat într-o fată de departe, negricioasă, ignorantă, aproape mută, amuțită de secole de sclavie, mizerie, abuzuri, dispreț, violuri, neîndurare, oh, madre mia, din tot ce tu şi eu am dat lumii, fata asta de departe n-are nimic şi nici nu aşteaptă să aibă vreodată: nu are decât urmele lacrimilor ei gravate, ca o cicatrice, pe obraz: Plină de har eşti, Domnul este cu tine... priveşte-mi picioarele deschise spre soare.
Ea visează că: Naşte fără de voie, ştiind că o fecioară poate să nască fără de păcat o sin-
50
gură dată, dar nu de două şi nici de trei ori, ca o cățea, dar ea naşte iar pentru că i-au ucis fiul, bietul de el, nu l-au lăsat să trăiască, iar acum vrea să-l țină în secret, înconjurată de femei la fel de secrete ca ea, şi le este recunoscătoare dulgherilor, zidarilor, arhitecților care au construit acest loc tainic ca să-şi nască aici copilul şi să-l apere de moarte: Maica Domnului, roagă-tepentru noi, păcătoşii... în ziua morții noastre...
Ea visează că: Trece pe un pod în Săptămâna Mare şi se oglindeşte în râu... Că arena de tauri e pustie pentru că

ajutoarele de picadori mătură nisipul însângerat de animal, pentru ca taurul să nu se întoarcă ... Că un fir însângerat o urmăreşte până-n fundul mormântului unde s-a ascuns, decapitat, cel care i-a văzut şi i-a pictat, pe ea şi pe iubitul ei... Că... Se trezeşte cu un ţipăt şi murmurând febril:
— Binecuvântat fie rodul pântecelui tău... Mă priveşte speriată, fără să mă recunoască, întreabă:
— De ce m-ai părăsit? De ce ai plecat fără mine? De ce mă obligi să te urmez? De ce...?
O legăn, îi iau capul în mâinile mele, o asigur:
— Nu te-am părăsit, Constancia, sunt aici, nu te oblig să faci nimic.
Două săptămâni mai târziu, când Con-stancia a avut destulă putere să stea aşezată în pat, sprijinită de perne mari, a redobândit treptat sentimentul prezenţei mele.
Nu voiam să-i las mâna, pe care o ţinusem tot timpul într-a mea, atât pentru ca ea să fie sigură de dragostea mea cât şi pentru a putea percepe orice semn al fenomenului care mă îngrozea.
Pe nesimţite, ne-am apucat să vorbim despre lunga noastră căsnicie şi, fără să vrem, despre momentele care-ar fi putut s-o pună în pericol. Ne-am reamintit, de exemplu, de prima dată când, mai întâi separat, apoi împreună, ne-am dat seama că nu mai eram tineri. Mai întâi, ea a interpretat greşit o sugestie de-a mea, pur profesională, în legătură cu ciclul ei. Dat fiind că fertilitatea ne fusese refuzată, m-am gândit că putea scăpa — şi, sincer să fiu, să mă scape şi pe mine — de neplăcerea lunară prin-tr-o operaţie simplisimă. Un doctor excelent,

n
o cunoştinţă din Atlanta, ar fi făcut-o cu toată discreţia...
Constancia m-a oprit sec, abia ascunzân-du-şi supărarea. Deci aşa o vedeam eu, ca pe o babă la menopauză, sterilă, ca pe o... A ţipat, a fugit să se închidă în odaia ei, nu m-a lăsat să intru şi a stat acolo, fără să mănânce sau să bea, mai bine de douăzeci şi patru de ore. Câteva zile mai târziu, ca un fel de compensaţie, ca să zic aşa, am renunţat la ţigările care până atunci făcuseră deliciul orelor plicticoase de muncă, clipelor de gândire intensă şi senzualităţii de după-amiază... I-am spus Constanciei că un uşor murmur cardiac mă făcuse să iau această decizie. Incet-încet, mi-am impus o disciplină tot mai mare, fără să-i mai cer niciodată ceva. N-am mai băut, am renunţat la tenis şi la squash, deşi ştiam că aceste sporturi îmi făceau bine la circulaţie; pentru Constancia, sportul era pentru tineri, pentru bătrâni era ceva periculos. Drept care n-am îndrăznit să propun un program de jogging (de altfel, nişte cunoştinţe au şi murit cu adi-daşii în picioare din cauza acestor eforturi ne-latimpul lor). în felul ăsta îi demonstram Constanciei că bătrâneţea reprezintă o serie de renunţări la ce ne plăcuse în tinereţe. Am vrut să dau un exemplu, dar am constatat că nu numai că nu mă imita, dar că nu renunţa, în schimb, la nimic. Era aceeaşi dintotdeauna, mai bine zis,

ducea viaţa pe care o dusese întotdeauna. Vedea de casă, se plângea cât de greu e să găseşti o servitoare în Statele Unite, dar de fapt nu mişca un deget ca să găsească ajutor la menaj, în afară de mine nu vedea pe nimeni, la ce bun, dacă nu vorbea engleza (şi nu voise niciodată s-o înveţe), schimba posturile de televiziune fără să se oprească la nici unul, mergea la biserică, se ruga mult seara, după care se deda unei plăceri sexuale aproape indecente dacă n-ar fi fost precedată de ore de rugăciune, în genunchi în faţa candelei şi a imaginii Fecioarei din Macarena... încălca prea multe reguli, doar pentru a transforma excepţiile în rutină. Uneori mă enerva, mă silea s-o întreb: De ce nu lua o servitoare ca să nu se mai lamenteze? Pe mine, treburile casnice mă doboară pentru că-mi răpesc din timpul de lectură, iar lectura le rezolvă pe toate şi te duce către un plan superior de existenţă, mai presus de rutina stupidă.
— Ai aici o bibliotecă întreagă, ştii? — i-am spus într-o zi — şi te asigur că e de prima mână, cât se poate de aleasă, plină de lucruri interesante, chiar şi pentru o femeie ignorantă, chiar nu vrei să intri în bibliotecă şi să citeşti o carte, Constancia? Crezi că toată viaţa am să mă mulţumesc cu gospodăreala din timpul zilei şi pasiunea din timpul nopţii? Când vom fi bătrâni, despre ce vom vorbi tu şi cu mine?

A ţipat, a urcat în fugă în odaia ei, s-a încuiat iar, şi acum, după douăzeci sau treizeci de ani de la afrontul acela, iată-ne aici, mână în mână, bătrâni amândoi şi vorbind, nu despre cărţi, ci despre viaţa noastră împreună. Această certitudine a dragostei, a dragostei noastre, nu era însă şi ea un afront, la fel ca atunci când i-am sugerat să-şi grăbească menopauza sau să-şi umple un pic lacunele vastei sale ignorante andaluze? Ziceam că nu era dispusă să cedeze nimic în schimbul disciplinei mele tot mai mari, iar în asta am văzut o reflectare profundă a religiilor noastre: disciplina (mea) în schimbul a nimic (la ea). Totuşi, fără a fi nevoie de cuvinte, ea se purta de parcă ar fi trebuit să-i fiu recunoscător pentru imensa ei gratuitate a gesturilor, pentru disponibilitatea ei neprețuită. Asta-mi exaspera genele calviniste; în acelaşi timp, recunoşteam că asta făcea tot farmecul soţiei mele. Biblioteca ei era rugăciunea, sau un cântec nemaipomenit de frumos, sau un pericol neaşteptat.
într-o seară, am văzut-o de departe, aşezată pe o bancă pe malul râului, în parcul Em-met. Eu ieşeam din hotelul în care intrasem să-mi iau un pachet de ţigări şi mă îndreptam spre casă pe River Street. Am văzut-o stând pe bancă cu faţa spre apă şi mi-am zis c-am să-i fac o surpriză venind la ea. Atunci un tânăr negru, la vreo treizeci de ani, puternic şi cu pas elastic, s-a aşezat lângă ea. Constancia

56
se uita la râu. El îşi privea cu o atenţie ciudată vârfurile pantofilor de pânză. M-am apropiat, pipăind celofanul pachetului de ţigări. Nu m-au văzut. Negrul îi vorbea soţiei mele. Ea privea râul. Mi-am zis în sinea mea, sperând ca ea să mă audă de departe: „Nu arăta că ţi-e frică, orice-ar fi. Dacă îşi dă seama că ţi-e frică te poate agresa. Nu le place să se ştie temuţi."
Acum negrul se răsucise de-a binelea spre ea şi continua să-i vorbească. Am vrut să vin mai aproape. Am văzut că şi ea îi vorbea, fără să-l privească. El a apucat-o de mână. Ea nu şi-a tras-o. Nu arăta frică, dar nici familiaritate. E bine, nu e în pericol, mi-am spus. O să mă apropii normal, o s-o sărut pe obraz, o să ne întoarcem împreună acasă pe Lincoln Street. Atunci de bancă s-a apropiat alt negru, unul mai tânăr, şi a făcut un gest de rugăminte către celălalt. Acesta s-a enervat, s-a ridicat în picioare şi cei doi s-au înfruntat fără cuvinte, doar prin şuierături, asta mi-a atras atenţia, şuierau ca şerpii, doi şerpi negri care se priveau furioşi, cu ochii injectaţi. N-am văzut niciodată atâta furie concentrată la două fiinţe omeneşti, tremurau fără să se atingă, se priveau în ochi stând foarte aproape unul de altul.
Constancia s-a ridicat de pe bancă şi a luat-o pe Factor's Walk, departe de locul din care observam scena. Am stat să văd cum se
57
depărtează, în timp ce negrii se înfruntau cu o tensiune neîmblânzită dar, din câte vedeam eu, fără consecinţe violente. Din momentul în care Constancia nu s-a mai văzut, mi-am pierdut curiozitatea şi m-am întors acasă. Ea a ajuns la câteva minute după mine. Am preferat să nu deschid subiectul. S-ar fi ajuns la explicaţii, o căsnicie suferă dacă soţii trebuie să se justifice. Cine se scuză se acuză. Comportamentul cel mai bun era tăcerea mea, în concordanţă cu a ei.
Acum, în după-amiaza asta de august muribund, când foarfecele toamnei încep să taie departe, misterios, aerul apăsător al verii, când n-are nici un rost să-ţi aminteşti de un incident de demult dintr-un parc, sunt pe punctul de a înţelege, odată cu ea, că o dragoste plină de certitudine nu e una adevărată; seamănă mai curând cu o asigurare de viaţă, sau, şi mai rău, cu un certificat de bună purtare. De obicei, premiul este indiferenţa. Poate de asta sunt recunoscător momentelor de conflict pe care noi doi le-am avut în trecut, asta înseamnă că ne-am pus la încercare căsnicia, nu am condamnat-o la indiferenţa unei certitudini plenare. Şi cum putea fi aşa, dacă chiar lucrul care mie mi-era indiferent — a avea un copil — pentru ea fusese mereu, în primii noştri douăzeci de ani de viaţă comună, motivul principal de frustrare şi de ceartă: nu te interesează să ai un copil, aşa-i? Nu,
58
ce mă interesează e să te am pe tine. Dar eu vreau să am un copil, eu am nevoie de un copil, dar nu pot să-l am, tu, care eşti medic, o ştii foarte bine, nu pot, nu pot, iar ţie nu-ţi pasă, sau îţi pasă şi atunci te prefaci că eşti indiferent, şi indiferenţa asta atroce mă doare atât de mult, Whitby, mă doare...
f!
10
Dazându-mă pe nişte semne biologice mai mult decât evidente, m-am resemnat cu ideea că nu vom avea copii. Ea suferea mult, dar refuza să se supună unor teste. îi propuneam să vadă un doctor ca să ştie precis ce se întâmplă. Nu puteam să ne tot învinuim reciproc. Dar încăpăţânarea ei de a nu se lăsa văzută de nici un medic era mai puternică decât orice frustrare, nelinişte sau suferinţă. Iată un exemplu perfect al ermetismului căsniciei noastre, care nu evita problemele ca să zic aşa, domestice, dar evita cu străşnicie contactul cu exteriorul — relaţii sociale, medici, cumpărături, vizite, călătorii. în schimb, puteam explora, cu umor în majoritatea cazurilor, alte posibilităţi, precum adopţia (dar n-ar fi din sângele nostru, Whitby, trebuie să aibă sângele nostru) sau inseminarea artificială într-o mamă purtătoare (dar ce facem dacă prinde drag de copilaş şi după aia refuză să ni-l dea?); (doar dacă alegem o femeie foarte săracă pentru ca în caz de dispută tribunalul să ne
61
încredinţeze copilul nouă, care putem să-i asigurăm un viitor...).
— Copiii n-au nevoie de bani ca să aibă un viitor.
— Constancia, tu eşti cel mai mare duşman al tău, eşti avocatul diavolului. Gândeşti ca o ţigăncuşă (atunci a râs).
— Binecuvântată fie Fecioara care n-a trebuit să copuleze şi nici să nască; precum lumina care trece prin sticlă, aşa a trecut Sfântul Duh prin sexul ei.
O sărut pe o ureche şi o întreb râzând dacă preferă aşa ceva şi nu ce facem acum noi doi. îmi răspunde imediat, fără să stea pe gânduri, că nu, mă sărută pe ceafă şi mă mângâie cu degetele ei lungi, parcă lucrul cel mai lung din corpul ei.
— Nu te mai gândi să ai copii (spun, făcând o glumă tipică, din cele pentru care mă critică domnul Plotnikov), gândeşte-te că poate Irod a avut dreptate poruncind să fie omorâţi toţi copiii din Israel.
Atunci mi se smulge din braţe, ţipă, fuge să se încuie în camera ei o zi întreagă fără să mănânce nimic, apoi se întoarce, pocăită, dar eu n-am de gând să cedez nici un pas din autoritatea mea, cu atât mai puţin din autoritatea mea literară.
— Bine. Cu ce să-ncep să-ţi citesc biblioteca cea faimoasă?
— Poţi începe cu începutul, cu Biblia.

62
— Nici gând. Doar protestanții o citesc.
— Catolicii nu?
— Păi, noi ştim tot. Ştim totul despre Sfânta Fecioară şi despre voi, aşa că nici gând.
— Foarte bine, Constancia — râdeam eu —, foarte bine spus, dragostea mea. Vezi-ne ca pe nişte eretici ce suntem.
— Acum nu rămâne decât să mă pui să citesc dicționarul de la A la Z, sau alt cărțoi la fel de gros.
— Bine, lasă. Tu ce preferi?
— Poate să citesc toate poveştile cu femei nefericite.
— N-ai termina niciodată. Şi-ar trebui să începi tot de la Eva.
— Atunci, vreau să citesc totul despre un copil nefericit, un băiat trist.
Aşa a început să-l citească pe Kafka, de-dicându-se lecturii cu tot zelul, reluând cărțile de mai multe ori, mergând de la biografie la ficțiune şi descoperind, în cele din urmă, că ficțiunea era cea mai bună biografie; adică, acceptându-l pe Kafka aşa cum voia el însuşi să fie acceptat, ca un om a cărui viață era literatura. Mi-a spus glumind pe jumătate (nu ştiu) că i-ar fi plăcut să aibă un fiu ca el, ca băiatul acela slab şi bolnav, cu urechi de liliac, ca el... Care poate că s-ar fi dus să lucreze la căile ferate din Spania.
— Un copil, te rog, chiar dacă ar fi trist...
63
— Să fugim în Egipt, Constancia, ca să nu-l ucidă Irod...
Atunci se închidea în odaia ei, iar acum, în după-amiaza asta de august, în timp ce o țin de mână, pot în sfârşit să accept întrebarea: murea de fiecare dată când fugea de mine şi se închidea o zi întreagă la ea în odaie, după care cobora, radioasă, reînnoită, gata să se împace, să se joace şi să ducă mai departe dragostea noastră, care ar fi murit de atâta perfecțiune, depărtare, suspiciune şi neînțelegere (—Babă.—Ignorantă. — Stearpă) dacă n-ar fi fost aceste incidente? Poate că duelurile noastre erau mai mult decât nişte certuri domestice, poate că erau un fel de sacrificii personale pe care adorabila mea nevastă spaniolă le făcea pe altarul dragostei noastre domestice şi singuratice într-un oraş fantomatic — cel mai fantomatic din sudul Statelor Unite. Oare pentru mine murea Constancia şi de asta avea nevoie dragostea noastră atât de îndelungată, aici şi acum, de moartea asta nesfârşită?
11
L-onstancia nu călătoreşte nicăieri. Ne-am căsătorit la Sevilla în 1946. Eu trebuia să mă întorc la Atlanta, să dau examene. M-a rugat să plec mai devreme şi să aranjez casa. Ea avea să vină după mine. Trebuia să rezolve cu documentele, să-şi ia la revedere de la neamuri şi prieteni din cele patru zări ale peninsulei şi, ce ştiu eu, să-şi adune mobila lăsată la mătuşi sau verişoare. Am găsit casa din Savannah şi am aşteptat-o acolo, privind spre marea care trebuia să mi-o aducă; din toată lumea, doar eu îmi amintesc de fata andalu-ză atât de proaspătă şi de grațioasă, atât de drăgăstoasă şi de sălbatică, mirosind la fel ca țara ei, a roiniță, a crin şi a verbină, stând la soare în piețele Sevillei ca o sfidare îh fața morții, căci Constancia era, asemenea stelelor, inamica soarelui şi doar patul şi întunericul — nocturn sau fabricat — îi dădeau putere şi îi făceau jocurile nebuneşti.
65
A sosit la Savannah acum patruzeci de ani cu un cargou şi de-atunci nu s-a mai mişcat de aici. Şi-a adus doar scăunelul de rugăciune şi pe Fecioara din Macarena, nici o altă mobilă, nici măcar o fotografie, nici măcar o carte, deşi cufărul era plin de rochii negre şi de stampe şi rugăciuni către Maica Domnului. Acum, târziu, îl citeşte pe Kafka — fiul ei bolnav, fiul ei trist, cum îi spune ea. îşi imaginează trenuri care sosesc la timp, dar fără pasageri. în schimb, monsieur Plotnikov nu stătea locului. îmi dau acum seama că nu l-am văzut decât în mişcare, ieşind grăbit dintr-o cabină de fotografii la automat, păşind cu o lentoare aproape eterică pe aleile roşii ale cimitirului, aruncând priviri nervoase şi fugare, temătoare parcă, spre vitrinele galeriei comerciale de la Hyatt-Regency, mergând pe străzile care duceau la casele noastre, mergând tot timpul. Precis că juca un rol, aşa cum mi-a spus odată, înainte de a mă anunța de moartea lui. Mai bine zis, juca prea multe roluri, lumea îi cerea — mi-a spus sau mi-a dat de înțeles, nu mai țin minte — să fie prea multe personaje. Era obosit, mi-a spus atunci, înainte să dispară. Mi-am imaginat încălțările sale uzate de atâta mers pe străzile şi galeriile din Savannah, pantofii uzați, acoperiți de praful cimitirului.
L-am întrebat odată dacă nu era poate bine să-si ia de la capăt cariera de actor în Statele Uni-
66
I
te, aşa cum făcuseră mulți exilați. Domnul Plotnikov s-a scuturat vizibil. Oare nu-i văzusem eu însumi la televizor, noaptea târziu? Pe cine, am întrebat la rândul meu, mirat şi neştiind cum să-i spun că la televizor nu mă uitam decât la filme pe casetă, pe care le alegeam ca să scap de programe şi de întreruperile cu reclame, dar vecinul meu nu mi-a lăsat timp:
— Nu i-ai văzut pe cei mai mari interpreți ai lui Piscator din Berlin şi ai lui Mayerhold din Moscova, reduşi să facă rolişoare de chelneri, portari de hotel, hangii ruşi sau doctori hâtri? Gospodin Huli, îți vorbesc de actori precum Curt Bois, care a zguduit Germania în Ultimul împărat, pus în scenă de Piscator şi unde acțiunea se petrecea sub semnul unui uriaş obturator, care mărea, micşora sau încadra subiectul dramei, o dramă înconjurată de scene

filmate special de regizor, între care o furtună pe mare, o mare gigantică ce se sparge în valuri, invadând scena, teatrul, iar acolo actorul, ca o cheie, ca un punct de referință a acestei imense deschideri a teatrului către lume. Curt Bois, Alexander Cranaeh, Albert Basserman, Vladimir Sokolov, îți spun ceva numele astea, doctore dragă? Află că au fost cei mai mari, cei care au renovat arta actorului în Europa. N-aveau dreptul să îmbătrânească pe micul ecran, între două reclame pentru bere.

67

— Aveau dreptul să supraviețuiască în exil.
— Nu, gospodin doctore. N-aveau decât dreptul de a muri, executați ca Mayerhold sau ca Babei, într-un lagăr de concentrare ca Mandelstam, sinucişi ca Esenin sau ca Maia-kovski, morți de disperare ca Blok sau reduşi la tăcere ca Ahmatova.
— Dacă ar fi avut răbdare, ar fi fost reabilitați.
— Un mort nu poate fi reabilitat. Un mort nu poate căpăta de pomană decât o viață care nu mai e a lui. Un mort trăieşte din mila amintirii. Un mort se reabilitează singur, doctore, apucă viața de unde poate...
— Păi, văd că-mi dai dreptate. Deci poate s-o apuce şi dintr-un film vechi, programat la televizor la două noaptea.
— Nu, mai bine să nu se vadă deloc, să nu se vadă diminuat. De-asta am vrut să las actoria şi să mă apuc de scenografie, care prin definiție este ceva esențial, deşi trecător. Era inteligența clipei, gospodin Huli, iute ca luminile inventate de Mayerhold, lumini mobile, acum le vezi aici, pe urmă acolo, deplasând acțiunea, învățându-ne cât de repede se mişcă lumea, cum trebuie să ieşim un pic din noi înşine şi să ne dăruim diversității şi vitezei acestei lumi; ah, să lucrezi cu Mayerhold, doctore Huli, cu această inteligență superioară care ne punea în contact cu o lume mai bună, de asta l-au asasinat? Spune-mi dumneata, că

68

eşti doctor, pentru asta i-au redus la tăcere, i-au ucis, i-au cenzurat şi i-au aruncat în moarte pe cei mai buni? Pentru că noi ştiam cum să facem ceea ce ei doar proclamau, căci dacă noi reuşeam, ei n-ar mai fi avut ce promite? Cum se sleieşte politica, cum se reînnoieşte arta: asta n-o ştiau ei. Sau poate ştiau şi le era frică. De-asta m-am lăsat de actorie şi-am vrut să mă fac scenograf. N-am vrut ca glasul şi chipul meu să supraviețuiască. Am vrut, domnule Huli, ca realizările mele să slujească o clipă şi-apoi să dispară imediat, lăsând în urmă doar o amintire. Dar ce mai contează, n-a spus cineva că a fi actor înseamnă să sculptezi în zăpadă?
Cum Constancia se simțea mai bine, eram liniştit, dar şi tulburat de amintirea discuțiilor cu actorul rus, m-am întins pe sofaua din living şi-am început să mă uit la filme vechi. Când biblioteca mă oboseşte, apelez la relaxarea nostalgică a cinematografului. Am introdus în videorecorder caseta cu un film ales, evident, ca o trimitere inconştientă la scena rusă. Era Anna Karenina cu Vivien Leigh. Din-tr-o neglijență de-a mea sau dintr-un capriciu al aparatului, filmul a început să se deruleze de la coadă la cap. Mai întâi am văzut cuvântul SFÂRŞIT, apoi ecranul s-a umplut de fum, apoi am văzut trenul care vine în goană (la timp, fără pasageri), apoi pe actrița renăscând din fum şi din roțile trenului, redată miraculos peronului unde chipul ei de

69

neuitat, melancolic, dezamăgit deşi la fel de pur ca ochii ei cu lumină de vin, îi spune adio lumii şi Vivien Leigh care o joacă pe Anna Ka-renina se depărtează repede. Fascinat, opresc aparatul şi imaginea se fixează pe chipul actriței moarte. îmi privesc cu uimire şi teamă degetele care au puterea să oprească viața, s-o grăbească repede înainte, s-o întoarcă la început, să confere imaginilor un surplus de viață, o energie care, chiar dacă nu-i redă viața lui Vîvien Leigh, magnolie moartă pentru totdeauna, le-o redă acestor imagini ale tristeții şi tinereții ei. Ii dau viață de fiecare dată când apăs pe un buton. Vivien Leigh e moartă; Vivien Leigh trăieşte. Moare şi trăieşte jucând rolul unei femei ruse din secolul trecut. Filmul e o ilustrare a romanului. Romanul trăieşte ori de câte ori e citit. Romanul are trecutul cititorilor săi morți, prezentul cititorilor vii şi viitorul cititorilor ce vor veni. Dar în roman nimeni nu interpretează rolul An-nei Karenina. Când Anna Karenina moare în gara din Moscova nu moare actrița care o joacă. Actrița moare după ce a interpretat-o. Interpretarea morții îi supraviețuieşte actriței. Gheața de care vorbea actorul Plotnikov se transformă în marmura arhitectului Plotnikov. îmi amintesc de discuțiile peripatetice cu domnul Plotnikov şi mă-ntreb dacă avea dreptate să prefere învelişul teatral (scenografia) conținutului (acțiune, mişcare, cuvinte, chipuri). Sting aparatul şi alung acest gând, îmi spun

70

că distincții de felul acestora — formă, conținut; pahar, apă; locuință, locatari; han, oaspeți — l-au distrus pe vecinul meu exilat şi toată generația lui de artişti. Mai bine să las caseta cu Anna Karenina pentru altă dată, gândindu-mă că ceea ce este formă dintr-o anume perspectivă, văzută din alta, este conținut, şi viceversa. Admit însă că nimic din toate astea nu schimbă şi nici nu alină exclamația dureroasă a bătrânului actor din decorul incongruent al centrului comercial de lângă Hyatt-Regency:
— Ce rău au făcut, gospodin Huli? Cui i-au făcut rău, spune-mi dumneata? Niciodată n-a existat o pleiadă ca aia! Ce forță pentru o țară! Să ai poeți ca Blok, Esenin, Maiakovski, Man-delstam şi Ahmatova în acelaşi timp; să ai cineaşti ca Eisenstein, Pudovkin, Dovjenko şi Dziga, prietenul meu Dziga Vertov, Dziga Kaufmann, doctore

Huli, nebunul cinematografului, atât de simpatic!; să ai romancieri ca Babei şi Hlebnikov şi Bielîi; şi dramaturgi ca Bulgakov, şi maeştrii mei, creatorii tuturor noutăţilor, prietenul meu Rodşcenko spărgând lumina, amicul meu Malevici cercetând limitele culorii, amicul meu Tatlin îndemnân-du-ne să construim forme paralele cu lumea, nu o copie a lumii, ci lumea aceea pe care fiecare dintre noi o putea aduce, unică, irepeta-bilă; cu toţii, gospodin Huli, recunoscători lumii pentru că trăiau în ea şi făcându-i lumii câte un cadou, aducându-i ceva fri plus. Ce rău fă-
71
ceau? Ce puternică ar fi fost patria mea cu toate aceste talente! Ce nebunie a hotărât să fie sacrificaţi? Am murit la timp, doctore. Ma-yerhold era cel mai mare geniu teatral. Era maestrul meu. Crea minuni, dar nu era de acord cu o teorie pe care o considera sterilă, rezultat mârşav a trei factori: lipsa birocratică de imaginaţie, dorinţa de a face să coincidă teoria politică cu practica artistică şi teama ca excepţiile să nu ciuntească un dram de putere puterii. Era ăsta un motiv ca să fie arestat, băgat într-o închisoare moscovită şi împuşcat acolo, pe doi februarie 1940, fără judecată? Doi februarie 1940, o dată pe care nu pot s-o uit, doctore Huli, şi te întreb iar: era ăsta un motiv ca Mayerhold să fie ucis, pentru că nu accepta o teorie a artei care îl împiedica să creeze? Poate că da, poate că Mayerhold era mai periculos decât o presupunea el însuşi sau călăii săi. Doar aşa se explică, domnule Huli, că femeia, iubita lui Mayerhold, a fost găsită în apartamentul lor în ziua arestării lui, mutilată, înjunghiată. Câtă cruzime, câtă durere. Şi câtă frică. O femeie asasinată cu lovituri de cuţit doar pentru a spori durerea bărbatului ei.
A rămas tăcut, apoi a întrebat cu glasul cel mai calm de pe lume:
— De ce, doctore Huli, de ce, de ce atâta durere inutilă? Spune-mi dumneata, că eşti doctor.
72
12
Dacă ea murea puţin după fiecare ceartă conjugală, la fel de adevărat era şi că-şi revenea uşor şi că dragostea noastră creştea şi mai mult. Discutam, ceea ce nu ne obliga la justificări; respectam intimitatea celuilalt, or exigenţa unor justificări ar fi încălcat-o. Con-stancia îşi revenea mereu.
Numai că acum recuperarea soţiei mele întârzia prea mult. A venit luna septembrie şi bolnava nu se ridica din pat. Situaţia devenea dificilă. Nu îndrăzneam, din motivele pe care le-am spus, să o internez într-un spital. Calmul absolut mortal al verii la Savannah nu făcea decât să-mi accentueze lipsa de chef pentru aşa ceva. După prima zi de luni din septembrie, Ziua Muncii în Statele Unite (unde nu se sărbătoreşte, ca în toată lumea, pe 1 mai, în ziua muncitorilor martiri din Chicago: în Statele Unite nu există zile nefericite, nu se celebrează moartea, nu se rememorează violenţa), un zumzet de activitate a revenit în oraş şi dispoziţia mea s-a schimbat în mod
73
periculos. Trebuia să fac ceya. Poate că pasivitatea asta prelungea răul Constanciei, pu-nându-mi în pericol propria sănătate.
S-o las singură însemna exact asta: un abandon. Vreau să spun că aşa ar fi simţit şi că asta citeam în ochii ei trişti şi pe zi ce trece tot mai încercănaţi, atunci când lipseam câteva minute sau o jumătate de oră, ca să merg la baie sau să pregătesc ceva de mâncare, cereale cu lapte rece, nişte pâine prăjită cu gem, ceva acolo... în noaptea în care-mi permisesem luxul de a pune la video Anna Karenina lui Julien Duvivier aţipisem puţin şi m-am trezit speriat: pe ecran, chipul Constanciei se suprapunea peste cel al actriţei britanice. Am scos un strigăt înăbuşit. Aparatul a sfârâit şi s-a stins, dar eu eram sigur că ea se găsea acolo, în living, coborâse, chipul ei se reflectase de-adevăratelea pe ecran, nu era imaginaţia care-mi juca o festă. Am căutat-o în întuneric, temându-mă să nu fi leşinat; nu vorbea. Am atins-o. Fugea de atingerea mea, în schimb mă atingea ea pe mine, în mod repetat, într-un fel nedorit, vulgar, neruşinat aş zice. Ea mă atingea, nu eu pe ea, de parcă m-ar fi auzit fără să mă vadă. Am perceput un foşnet uşor, iar când s-a reaprins lumina am urcat în odaia ei şi am găsit-o îngenuncheată în faţa imaginii luminoase a Fecioarei. M-am apropiat de ea pe la spate. Am îmbrăţişat-o. I-am sărutat ceafa, urechile care tremurau nervos,
74
ca mişcate de o viaţă proprie, de departe... M-am lăsat jos lângă ea şi mi-am umplut genunchii de talaş.
Laptele şi ziarul veneau zilnic, poşta sosea ca de obicei, nimeni nu mă chema de la Atlanta, totul decurgea normal, dar ne lipseau verdeţurile de la masă, pasta de dinţi se terminase, săpunurile se subţiau până la a ajunge o cojiţă...
Dormea la ore neaşteptate. Atunci, înainte de a adormi, spunea: „Am să visez că...", iar la trezire mă anunţa: „Am visat că..."
Eu voiam s-o surprind în clipa în care spunea: „Visez că..." pentru a putea pleca şi a o face să creadă că absenţa mea face parte din vis. înţelegeam acum că visul, laolaltă cu pietatea şi sexul (rugăciunea şi dragostea) erau adevărata literatură a Constanciei; în afară de vastul roman oniric, erotic şi sacru pe care-l visa, n-avea nevoie de nimic în viaţă, poate doar de legenda copilului fără noroc care se trezeşte într-o dimineaţă, culme a tristeţii şi a milei, transformat într-o insectă.
— Visez că... insecta cere îndurare şi nimeni nu-i arată milă, doar eu mă apropii şi...
A fost justificarea ce m-a făcut s-o părăsesc, să ies din scenă auzind că acum visa; am coborât în vestibul, am

deschis uşa de mahon cu sticlă fațetată şi perdeluță de bumbac, am fost atent să nu fac să scârțâie scândurile verandei, am traversat strada Drayton, am ajuns
75
în colțul pe care-l face cu piața Wright, am urcat scările de piatră ale casei în care locuia monsieur Plotnikov, m-am împiedicat de sticlele de lapte adunate în fața uşii (laptele se prinsese, se transformase într-un lichid gălbui, acoperit cu o mâzgă verzuie) şi de ziarele aruncate de-a valma, deşi frumos împăturite sub banderolă, se vedeau bine caracterele chirilice...
(Nu pricep de ce-şi îndeplinesc lăptarii funcția atât de fatal-mecanic, deşi văd că laptele se acreşte. Distribuitorul de ziare — îl ştiu, e un puşti care merge pe bicicletă şi aruncă îndemânatic ziarul direct la intrare — poate fi scuzat, din cauza vitezei. în schimb, lăptarul anunță lumea că această casă e nelocuită, că oricine poate intra s-o jefuiască. Lăptarii sunt complicii eterni: ai adulterului, ai furtului.)
Am atins temător clanța de aramă. Am deschis. Nimeni nu încuiase casa domnului Plotnikov. Am pătruns într-un hol cât se poate de obişnuit, cu nimic deosebit de-al nostru: un cuier, o oglindă, scara de lângă uşă, abruptă, care te invita să o urci. Era o casă construită în aşa-zisul stil federal, simetrică în dispoziția spațiilor, secretă în detalii: o fereastră mare, cu vitralii vechi, care dădea spre o grădină tropicală impenetrabilă, un hățiş de bambuşi şi ferigi; altă fereastră, ieşită în afară precum o insulă misterioasă care se depărtează de continent; gravuri cu acvile, blazoane,
76
drapele învinse şi tobe tăcute. De o parte şi de alta a vestibulului îngust, un salon şi o sufragerie...
Am intrat în sufrageria rusească, plină de mobilier greu, cu un samovar în mijlocul mesei cu picioare groase şi față de masă albă; farfurii cu motive populare ruseşti, dar pe pereți nu icoanele la care mă aşteptam, ci două tablouri ale academismului rus care a făcut în egală măsură deliciile nobilimii țariste şi ale comisarilor sovietici. Primul reproducea o scenă de exterior, o troică, o familie care pleacă în excursie, multă veselie, şube, blănuri, căciuli, pături, viscolul, stepa, mestecenii, orizontul nemărginit... Celălalt arăta o scenă de interior, o odaie abia luminată, un pat în care zăcea moartă o tânără femeie. Alături, în picioare, doctorul, cu geanta lângă el, pe jos, luându-i pentru ultima oară pulsul, operațiune pentru care ea avea brațul foarte palid întins, pentru ca doctorul să o poată apuca de mâna cu degete fine şi lungi. Intr-un film (de exemplu Anna Karenina cu un final diferit) doctorul ar fi clătinat trist din cap. Aici însă comentariul dramatic îi revenea unei babuşca situate în primul plan, pe un fotoliu cu urechi, care consolează un băiețel în cămaşă de noapte cu ochi angelici care privesc infinitul închis în odaie.
Celălalt era salonul de primire şi era într-un stil vădit spaniol. Un pian acoperit cu
77
n
un şal de Manila. Mobilier maur. Tablourile, în stilul lui Romero de Torres, prezentau toreadori şi țigănci, garoafe şi cape de atlaz roşu. Pe şalul de pe pian era o serie de fotografii în rame de argint. Nu cunoşteam pe nimeni; nici una, mi-am zis, nu poate fi făcută după terminarea Războiului Civil spaniol. Vedeai uniforme ale armatei imperiale ruse, altele ale regimentelor din Maroc. Femeile, îmbrăcate negreşit în alb, aparțineau unei generații prinse între virtuțile sfârşitului de secol şi inevitabilele (şi aşteptatele) păcate ale celui următor: se mai cramponau încă de corsetele, came-ele şi pieptănăturile lor înalte, tot aşa cum monsieur Plotnikov nu voia să renunțe la hainele lui de o croială demodată.
Excepția o făceau balerinele: erau două sau trei poze ale unei femei minunat de frumoase, un vis cu picioare lungi, talie subțire, tuluri vaporoase, brațe albe, gât de lebădă, machiaj ostentativ şi briliante negre în părul la fel de negru şi tuns scurt: chipul aplecat pasional şi grațios, înclinat pentru a da viață sau pentru a o pierde — cine ştie. N-am putut să-l identific pe domnul Plotnikov în fotografiile astea, dar, cine ştie. Nu erau fotografii ale lui interpretând vreun rol pe scenă. Şi-am înțeles şi motivul. El dorea o viață completă, nu parcelată, aşa-mi spusese. Istoria voia să-l divizeze, el a rezistat. Aşa că n-am văzut nici
o poză cu el jucând în Unchiul Vania sau în Pescăruşul (ar fi avut oare umorul autocritic pentru a-l juca pe Konstantin Treplev?)
Am auzit un fel de bătaie de aripi invizibile şi atenția mi s-a fixat pe o fotografie: domnul Plotnikov îh picioare, într-o atitudine aproape la fel ca a balerinei, dar de data asta aplecat — cu părul cărunt, cu tinerețea trecută deja — spre Constancia mea îmbrăcată în alb, nevasta mea la cincisprezece sau şaisprezece ani, luminoasă, ținând în poală un copil greu de desluşit, probabil că se mişca arunci când a fost făcută poza, şters, cred eu, şi pentru că e la o vârstă foarte fragedă, o vârstă nedefinită, fără trăsături, un copil de un an sau cincisprezece luni.
Toți trei, îmi spun, toți trei, repet în timp ce fug pe scări în sus, exact ca atunci când Constancia se supără pe mine.
Am spus că „fug". Nu-i adevărat. Pe măsură ce mă afund în casa de secol XIX a domnului Plotnikov, o torpoare, o încetineală neobişnuită pun stăpânire pe corpul şi pe spiritul meu, separându-le. Corpul pare să o ia îh-tr-o parte şi sufletul în alta, o umoare ciudată pare să urce scările odată cu mine, de parcă aburul din sufrageria rusească şi din salonul spaniol s-ar fi unit într-un soi de miasmă uşoară, dar asfixiantă, sporită de zgomotul neîntrerupt de aripi care se freacă de acoperiş. Urc

78
79
scara şi depăşesc nivelul care face trecerea de la un etaj la altul, ajung în altă climă, ştiu, la altă altitudine geografică, acolo e deodată frig, acolo e o lipsă de oxigen care mă umple de o falsă euforie, căci ştiu de-acum că nu e decât preludiul unui lucru atroce.
13
Aveam nevoie de odihnă. Am anunţat la cabinet şi la spital c-aveam să-mi iau un concediu lung. N-a îndrăznit nimeni să-mi spună că aş fi putut să mă retrag încă de-acum câţiva ani, dar ştiam ce e în mintea lor: un om atât de retras, atât de solitar, însurat cu o femeie atât de puţin sociabilă, are nevoie de profesia lui ca să se simtă viu. Retragerea ar fi o redundanţă. în plus, e un chirurg excelent.
Zilele astea, în timp ce mă rad dimineaţa, îmi dau seama că mă privesc în oglindă; înainte n-o făceam, mă bărbieream mecanic fără să mă văd pe mine însumi. Acum mă văd pentru că mă simt părăsit şi mă tem ca abandonul meu să nu fie pedeapsa Constanciei pentru c-am lăsat-o singură şi-am îndrăznit să violez taina prietenului ei, domnul Plot-nikov, prietenul Constanciei înainte ca eu s-o cunosc pe soţia mea, asta dacă fotografia din salonul spaniol nu mînţea.
81
'*■?■■
îl priveam pe bătrânul din oglindă care, în fine, se vedea pe el însuşi aşa cum era văzut de ceilalţi. Eu eram.
Cât timp ascundem sosirea bătrâneţii, amânând ceva nu doar inevitabil, dar şi evident; cu câtă ipocrizie refuzăm să vedem ceea ce alţii văd: pleoapele astea căzute definitiv, vinişoarele sângerii din ochi, părul rărit şi de un cenuşiu murdar, care nu mai poate ascunde o chelie mai mult sau mai puţin virilă; rictusul involuntar de silă faţă de tine însuţi; ce s-a întâmplat cu gâtul meu, zbârcit, cu pometii mei, ridaţi, cu nasul, care înainte nu atârna aşa? Am fost vreodată copil?
Am fost vreodată doctorul Whitby Huli, născut la Atlanta, Georgia, student la medicină la Emory, luptător în invazia din Sicilia şi din cizma italiană, student al universităţii din Sevilla graţie favorurilor G.I. Bill ofRights pentru soldaţii americani care şi-au întrerupt studiile ca să lupte, căsătorit cu o spanioloaică, stabilit la întoarcere în Savannah, pe malul Atlanticului, chirurg, om de litere, bărbat pasional, enigmatic, vinovat? Bărbat bătrân. Mijlocitor de secrete pe care le ignora, privind spre ocean printr-o oglindă atârnată deasupra chiuvetei care-i repetă: bărbat bătrân; încercând să vadă dincolo de apa oglinzii celălalt mal, cu briciul în mână.
Am fost vreodată medicul tânăr din sud care îşi perfecţiona studiile la Sevilla? Un
82
tânăr de optsprezece ani, cu părul negru şi maxilarul tare, pârjolit de soare şi călit de campania din Italia, dar arătându-şi originea (slăbiciunea, poate) în costumul seersucker cu dungi subţiri albastre, deformat, umflat de buzunarele pline de ceea ce, credeam eu, un bun american poate aduce în Europa de după război: dulciuri, ciocolată şi ţigări. Pe care sfârşeam prin a le mânca şi a le fuma singur. Privirile andaluze îmi interziceau să le ofer.
Vreau să mă întorc acolo, îmi spuneam în timp ce mă rădeam în faţa oglinzii, văzân-du-mă bătrân, dar imaginându-mă tânăr. Acolo trebuie să fie cheia, dacă nu a misterului, cel puţin a vieţii mele cu Constancia, la începuturile ei, imediat după terminarea războiului. Om al sudului, cititor al lui Washington Irving şi al Povestirilor din Alhambra, mă hotărâsem să merg în Andaluzia. Acolo am cunoscut-o pe Constancia, pe când ea avea douăzeci de ani, iar eu douăzeci şi nouă sau treizeci. Acolo ne-am îndrăgostit. Ce făcea ea? Nimic. Servea la o cafenea. N-avea familie. Muriseră cu toţii în război, în războaie. Locuia singură. Vedea de casă. Se ducea des la biserică. Odată am văzut-o în mijlocul piaţetei Mântuitorului, stătea la soare, cu faţa spre soare şi picioarele întinse pe lespezile fierbinţi, fără să mă privească. De ce m-am simţit oare atras de apariţia aceea atât de singulară? Era oare un simbol al tinereţii andaluze, al femeii aşezate pe
83
stradă, cu ochii închişi la soare, cu mâinile deschise sprijinite de pavajul încins, invitân-du-mă cu ochii închişi să mă aşez lângă ea?
Locuia singură. Vedea de casă. Mergea des la biserică. Nimeni nu făcea dragoste aşa ca ea. Servea la mesele unei cafenele din cartierul Santa Cruz. Dar am mai spus asta. Era Galateea mea andaluză, pe care aveam s-o formez, excitat, simţindu-mă intermediarul civilizaţiei, purtătorul unor valori spirituale care nu se certau cu prosperitatea, cu aspectul practic pe care viaţa îl merită. Eu, omul sigur de el însuşi, de ţara lui, de tradiţiile lui, de limba lui, care pentru toate astea o putea lua pe fata aproape analfabetă ce nu vorbea engleza — am lansat un zâmbet către fantoma lui Henry James —; iată că americanul avea să fie Pigmalionul europencei adunate de pe malul Guadalquivirului, de pe pământul cel mai vechi al Europei: Andaluzia, vechiul Tartessos al grecilor şi fenicienilor. Andaluzia era pură pentru că era metisă, era un pământ cucerit, răpit. Ne-am întors împreună, eu mi-am deschis cabinetul din Atlanta şi casa din Savannah. Restul se ştie.
Abia acum, în timp ce zbor cu clasa cea mai bună de la Atlanta la Madrid, înconjurat de teroarea aseptică a avionului, de mirosul specific de aer împietrit şi plastic inflamabil şi mâncare încălzită la microunde, îndrăznesc să privesc de la o înălţime de treizeci de mii de picioare mai întâi pământul ce rămâne în

84
urmă, apoi marea eternă, şi să contemplu raţional, cu un efort lucid al memoriei, scena care mă aştepta când am urcat la etajul casei lui monsieur Plotnikov. O fereastră îngustă care dă spre stradă. Pereţii tapetaţi într-un ocru palid cu o dungă argintie; prin geam, lumina asfinţitului s-a concentrat pe o singură uşă (îmi lipesc obrazul înfierbântat de gemuleţul avionului): o singură fereastră la capătul holului. Zic mulţumesc; mi se oferă un bloody mary pe care nu l-am cerut; mulţumesc prosteşte, îmi dezlipesc obrazul de geam; nu trebuie să aleg, ca să zic aşa, nu trebuie să sufăr. O singură uşă luminată (mă uit la uşa piloţilor, se închide şi se deschide întruna, nu e bine închisă, se tot deschide şi se închide deasupra spaţiului infinit) şi mă îndrept spre ea. Atunci (acum închid ochii ca să nu văd ce văd piloţii) mi-am dat deodată seama de ciudăţenia vieţii pe care Constancia şi cu mine am dus-o timp de patruzeci de ani, o viaţă atât de normală, fără crize reale (la fel de normală ca a merge la aeroportul din Atlanta şi a te urca într-un Jumbo jet spre Madrid). Ciudăţenia chiar asta era, normalitatea cabinetului şi a operaţiilor mele, talentul meu în a mânui instrumentele chirurgicale şi compensaţia pentru orele de muncă: cititul acasă sau, înainte de a renunţa, jocul de tenis sau de squash cu nişte ţipi pe care nu-i cunosc şi care mă acceptă pentru că sunt ceea ce par a fi.
85
Nu ştiu dacă lucrul cel mai ciudat din viaţa mea este că zbor acum deasupra Atlanticului spre Madrid, cuprins de o magie dezvră-jită, sau că sunt un medic din sud solitar, niciodată însoţit de nevastă, ştiţi, nu vorbeşte engleza, e o spanioloaică foarte catolică, foarte retrasă, nu avem copii, nu se vede cu vecinii, dar mi se dăruieşte pe de-a-ntregul, îmi măgulește nelimitat vanitatea mea de bărbat, atât de nord-american (admit asta acum, în timp ce zbor cu aripile tehnologiei domesticite) care are grijă de o persoană lipsită de apărare, cât şi de om al sudului (îmi spune elocvenţa mea tăcută şi ermetică, aprinsă de amestecul de votcă şi suc de roşii) ce are acasă o sclavă (iar zgomotul aripilor avionului seamănă cu foşnetul aripilor invizibile din casa funebră a lui Plotnikov).
Toate ciudăţeniile astea au devenit rutina vieţii mele şi îmi par ciudate abia acum, în timp ce pun cap la cap firele prezenţei mele actuale în cabina unui avion cu cele ale amintirii recente ale prezenţei mele, la fel de actuală, în faţa scării din casa vecinului nostru, când m-am apropiat de singura uşă de la etajul casei din piaţa Wright şi am deschis-o, lăsând-o acasă pe sclava mea Constancia, sclava mea andaluză, în schimbul a ce?
In schimbul propriei mele vieţi, căci fără Constancia eram mort.
14
Deschid uşa tăcerii.
Deschid uşa către tăcere.
Tăcerea e atât de adâncă încât, în timp ce deschid uşa, gestul meu opreşte parcă toate zgomotele lumii.
Foşnetul de aripi încetează.
Nu se mai aude nici un zgomot; şi nici nu se va mai auzi vreodată, pare să-mi spună vidul cenuşiu — de un cenuşiu luminos — care mă primeşte.
Odaia are pe jos pământ. Pământ negru, noroi uscat de pe malul râului.
In centru, sicriul argintiu în mijlocul unui cerc de pământ roşu.
Ştiu că e vorba de un sicriu pentru că are formă de sicriu şi are capacitatea de a primi un trup omenesc, dar alcătuirea sa barocă des-tăinuie un meşteşug rar: mormântul din lemn lucrat a fost construit pentru a capta şi a respinge imediat lumina perlată a încăperii; nu există nici un plan care să nu fie tăiat, înclinat
87
şi opus planului următor, toate suprafeţele sparg lumina de parcă ar vrea să ajungă într-un punct misterios, limita luminii sau a morţii, nu ştiu, exprimată într-un punct unic ce le conţine şi le neagă pe toate. Un loc impresionant, pe care nici măcar acum, în timp ce zbor la treizeci de mii de picioare deasupra Atlanticului, nu sunt în stare să-l descriu dincolo de imaginea asta.
Un singur lucru e recognosdbil, de netăgăduit:
Pe capacul coşciugului e sculptată, la fel ca la necropolele regale şi în catedralele din Spania, silueta culcată a unei femei, cu trăsăturile cele mai dulci, cu pleoapele lungi şi expresia cea mai tristă cu putinţă; mâinile se încrucişează pios pe piept, poartă bonetă şi mantilă; iconografia populară mă face să-mi imaginez culorile alb şi albastru, dar aici nu e decât lemn sculptat, perete văruit, pământ negru şi pământ roşu. Nu sunt icoane, nici imagini luminoase ale Fecioarei, nici un crucifix, nimic; doar praful roşu care mi-a acoperit picioarele, la care mă uit cu o privire stupidă.
Reacţionez. încerc să ridic capacul sicriului. Nu reuşesc. Cercetez cu degete lacome cornişele monumentului atroce, pipăind fără să vreau picioarele femeii, umerii, trăsăturile încremenite, laturile mormântului, planurile de lemn întocmite pentru a sparge lumina,
88
iar pe fiecare muchie e înscris un nume de botez şi unul de familie, unite prin patronimul rusesc, numele pe care domnul Plotnikov mi le-a murmurat ca pe o litanie în cimitirul cu pământ roşu, nume pe care încep acum să le deslușesc, nume de oameni morţi, executaţi, sinudşi, încarceraţi, reduşi la tăcere, în numele a ce, pentru ce? repeta bătrânul actor. Mă cuprinde o mâhnire adâncă în timp ce citesc numele gravate aici, Mandelştam Esenin Maiakovski Hlebnikov Bulgakov Eisenstein Mayerhold Blok Malevid Tatlin Rodcenko Bielâi Babei, exilaţi sau

morți sau supraviețuitori sau exilați, nu știu; mă gândesc doar la cât e de normal, de tradițional să mergi la cimitir şi să citeşti numele strămoşilor, şi la cât de ieşit din comun e, totuşi, când le citeşti pe zidul de marmură din Vietnam sau la intrarea în Auschwitz. Privesc numele astea până dau de o broască minusculă, un ochi care aşteaptă cheia potrivită pentru a deschide capacul mormântului din casa domnului Plotnikov. Văd forma broaştei şi-mi vine în minte ceva ce am văzut o viață întreagă, o viață întreagă alături de Constancia, Constancia şi visul ei bolnav: agrafele în formă de cheiță pe care le-am pus în buzunarul hainei, în noaptea când Constancia a murit în brațele mele şi i le-am scos din păr ca să nu se rătăcească pe jos, atunci, când am dus-o în camera ei şi i-am desfăcut pletele...

89

Agrafa în formă de cheiță s-a potrivit perfect în broască. S-a auzit un scârțâit. Capacul cu silueta zăcândă, lucrată în argint, s-a deplasat puțin. M-am ridicat, am ridicat capacul. Domnul Plotnikov, îmbrăcat în alb, zăcea în mausoleul de lemn. Strângea la piept scheletul unui prunc nu mai mare de doi ani.

Am închis repede capacul şi am fugit de acolo, simțind toată greutatea celor şaizeci şi nouă de ani ai mei adunată în genunchi, în umeri, în vârful pantofilor înroşiți de altă țărână, nu a mea, nu a noastră; voiam să mă întorc cât mai repede lângă Constancia, ştiind deja, în locul cel mai dureros al inimii, că iubita mea Constancia, companioana mea, mica, senzuala, pioasa mea spanioloaică, femeia mea, n-avea să mai fie acolo la întoarcerea mea. Fraza lui monsieur Plotnikov îmi străpungea țeasta ca o migrenă:

— Gospodin Huli, să vii la mine doar în ziua morții dumitale, ca să mă anunți, aşa cum te anunț astăzi de moartea mea. Asta e condiția mea. Adu-ți aminte. Salvarea noastră depinde de asta.

Fără Constancia, eram mort.

15

Au trecut două zile, trei zile şi ea nu s-a întors la căminul nostru.

N-am vrut să mă întorc în casa domnului Plotnikov. Mi-era frică să n-o găsesc pe Constancia strângându-l în brațe pe bătrânul rus şi scheletul copilului (copilei?); era o imagine insuportabilă; era un mister în plus, nu o soluție rațională. Nu mai voiam mistere. Ştiam că orice încercare de a explica cele petrecute s-ar fi transformat într-o nouă enigmă. Exact ca numele obsesive de artişti ruşi din generația lui Plotnikov. O enigmă generează altă enigmă. Aici se aseamănă arta şi moartea.

Mă priveam în oglindă. îmi reproşam: am abandonat-o pe Constancia, dar m-am dus şi la Plotnikov — i-am violat mormântul—într-o zi care nu era cea pe care mi-o indicase, ziua morții mele. Dar iată că eram viu, deşi Constancia dispăruse, îmi priveam în oglindă obrazul săpunit. Eu — mi-am scris numele cu spumă de ras pe oglindă, Whitby Huli —

91

nu eram mort, nu mă omorâseră moartea bătrânului meu vecin, nici vizita interzisă la mormântul său ciudat, nici dispariția Constan-ciei. Atunci, care avea să-mi fie pedeapsa? Când şi unde avea să mă găsească vina? Acum îi spionam de la geam pe negrii din Savan-nah, care înainte mă făceau să întorc privirea. Era vina mea că se aflau aici, nu acolo unde trebuiau să fie, de partea cealaltă a oceanului, pe alt continent, pe pământul lor secular, a mea era vina. Căutam în van chipurile celor doi negri care se apropiaseră într-o zi în parc de Constancia, îi vorbiseră, o atinseseră, păruseră că se ceartă pentru ea. Căutam în van chipul tinereții mele în oglinda de la baie sau în hubloul zgâriat al unui avion.

M-am reîntors bătrân acolo unde fusesem tânăr şi poate că trebuia să aştept ca semnele istoriei pe care o depăn să se manifeste spontan. Ridic din umeri: e oare posibil să găsesc aici ceva mai ciudat decât tot ce-am trăit fără să ştiu, reducând la o normalitate plăcută, plicticoasă şi inacceptabilă toate obiceiurile mele?

Ridic din umeri. E imposibil ca un american să lase în pace o taină străină, cu atât mai mult dacă simte că aceasta a devenit propria sa taină; noi avem nevoie să facem tot timpul ceva, lipsa de activitate ne ucide, drept care m-am dus la arhivele municipale din Sevilla ca să caut date despre Constancia şi

92

să verific ceea ce ştiam deja: exista un certificat de căsătorie, al nostru, copia o port tot timpul asupra mea, conținutul îl ştiu pe de rost; pe de o parte datele mele, data naşterii, părinții, profesia, domiciliul, iar pe coloana opusă datele ei, Constancia Bautista, necăsătorită, în jur de douăzeci de ani, părinți necunoscuți, pare-se originară din Sevilla.

Numai că acum, în fața registrului pe care-l am în față, comparând copia cu originalul municipalității sevillane, constat că datele mele sunt aceleaşi, dar nu şi cele ale Constanciei.

Descopăr că dacă datele mele se mai găsesc aici, cele ale femeii cu care m-am căsătorit, neîndoielnic, pe 15 august 1946, au dispărut. Numele meu, datele mele, genealogia mea erau acum orfane, lipsite de compania — ce-i drept, captivă dintotdeauna stării de orfană — Constanciei mele. Alături de coloana scrisă, cealaltă era goală.

M-a apucat un leşin interior, care mi-a lăsat însă intacte facultățile motorii şi integritatea exterioară: era un leşin intim pe care, din nou, doar acțiunea îl putea salva. Puneam față în față, îmi dădeam seama de asta, acțiunea şi pasivitatea, opuneam legea mea legii Constanciei, constanța mea contra constanței sale (aici am zâmbit un pic, apoi am început să repet fără voia mea: ei, nu mai e vorba numai de ea, ci de ei, de ei trei). Opuneam acțiunea lâncezelii, lucru care mă făcea să mă

93
simt în acelaşi timp corect şi vinovat: corect, pentru că făceam ceva, vinovat, pentru că nu lăsam acel ceva în pace. Dacă şirul de date despre nevasta mea, păstrat de mine timp de patruzeci de ani, era fals, iar originalul din registrul municipalității din Sevilla era adevărat, cine operase schimbarea criminală: cine dacă nu ea, sau, în fine, ei? Cu cine se luptau duşmanii mei? Cine, pentru Dumnezeu, mă înşela în felul ăsta? Confuz, nu mai vedeam limpede: nimeni nu schimbase datele; pur şi simplu, datele Constanciei nu existau, originalul din arhiva din Sevilla arăta neantul. Am închis iute registrul, i-am mulțumit funcționarului care mă ajutase fără să ştie.
Nu sunt eu omul care să se resemneze cu o enigmă. Totul are o explicație, spune omul de ştiință din mine; totul e imaginație, spune omul de litere ratat ce sunt. Mă consolez singur zicându-mi că ambele teorii se compensează, nu se exclud. Sevilla e oraşul arhivelor; precum un copoi, m-am hotărât să cercetez până la ultima toate hârtiile (am spus copoi, pentru că aerul din jurul capului meu e agitat de nişte aripi de pasăre de pradă, şi asta mă neliniştește).
Vai, lumea era dată peste cap, spunea tânărul arhivar din Sevilla, faptele s-au reconstituit puțin câte puțin, atâția morți, suspina conducându-mă prin labirintul de dosare legate cu panglici decolorate, sub lumina slabă
94
care se filtra prin storurile înalte ca de biserică, atâția morți, bombe, asasinate, ce să mai zic. Reveniți mâine. Dar eu mă grăbesc. în ciuda aparențelor, istoria nu-i chiar atât de ciudată şi orele mele sevillane se prelungesc cam prea mult. Adagiul atribuie oraşului Neapole viziunea finală urmată de moarte. Eu aş atribui-o Sevillei, dar cu o variantă: Să vezi Sevilla şi să nu te mai mişti. Ceva mă grăbeşte să pun capăt lucrului pe care pot sau vreau să-l aflu. Arhivarul cel tânăr — foarte mândru de rolul său, foarte mulțumit că poate servi un client, un străin, un american, aşa s-a exprimat — mi-a arătat nişte documente într-un plic sigilat şi mi-a spus că o să vorbească cu procurorul X pentru autorizația de a-l deschide. Mi-am manifestat iritarea în fața complicațiilor birocratice. Arhivarul a încetat brusc să mai fie amabil, s-a retras într-o răceală oficială perfectă:
— Oricum, am mers prea departe. Du-ceți-vă mâine să vorbiți cu procurorul. Toate sunt în mâna lui.
Aşa am făcut. Procurorul a cugetat şi mi-a spus exact ce-mi spusese tânărul:
— A trecut atâta timp de-atunci! Dar mă gândesc, doctore Huli, că modalitatea cea mai bună de a închide rănile e să vorbim despre cauze. Nu toată lumea gândeşte ca mine; unii cred că dacă nu pomeneşti de oroare, ea nu se mai întoarce să ne inoportuneze.
95
Mă uitam la el cum stătea aşezat în biroul lui cu tavan înalt şi pereți cenuşii, brăzdat de luminile ca de mănăstire şi tribunal, înalt şi cenuşiu el însuşi, cu o mustăcioară pe care doar spaniolii ştiu s-o cultive: două dungi cărunte, subțiri, deasupra buzei superioare, impetuoase precum două trenuri care nu se întâlnesc niciodată. M-am gândit la Constan-cia şi la povestea ei fantastică: trenurile sosesc la timp, dar fără pasageri. M-am uitat la câinele funcționarului, întins la picioarele lui: un dulău splendid, gri tot, fără nici o pată, pe care stăpânul îl mângâia din când în când pe greabăn, dându-i să mănânce ceva din pumnul întredeschis, nu ştiu ce anume.
Funcționarul mi-a aruncat o privire de hidalgo trist, silit să-şi salveze mai curând propria onoare decât pe a altuia. Cel puțin mi-a făcut hatârul de a fi precis:
— Persoanele care vă interesează, doctore Huli, au sosit din Rusia în Spania, în 1929, fugind de situația politică de acolo, şi au încercat să plece din Spania în America în 1939, fugind de războiul nostru. Din păcate, au fost arestate în portul Câdiz de forțele naționale care au văzut în paşapoartele lor că erau de origine rusă, asociind-o, după cum se pare, cu anumite înclinații politice. Cele trei persoane — bărbatul, soția lui şi copilul de şapte-sprezece luni — au fost asasinate în stradă de forțele menționate. O ironie a războiului.
96
— Sunt morți — am rostit prosteşte.
— Da. De patruzeci şi nouă de ani — a spus el, de fapt spuneam amândoi acelaşi lucru; apoi a clătinat din cap, părea să fie un om inteligent, şi a adăugat: îmi amintesc de familia mea, doctore Huli. Lucrurile astea dezbină nemilos, lovesc în nevinovați şi îi orbesc pe vinovați.
— Măcar se ştie unde sunt îngropați? Procurorul a dat din cap în semn de negare.
— Războiul a fost ceva îngrozitor, gân-diți-vă că numai în Badajoz două mii de nevinovați au fost asasinați în arena de coride. Am văzut prea multe asasinate la întâmplare, doctore Huli, un glonț de pistol tras între ochi. Era semnătura anumitor grupări. Ați auzit de moartea scriitorului german Walter Benjamin? A murit din greşeală, din neglijență birocratică şi de frică, la granița cu Franța. Şi e doar un exemplu, ilustru, între mii de exemple anonime. Doctore Huli, lucrul cel mai tragic este că atâtea vieți s-au frânt din eroare, din accident, din...
S-a întrerupt, nu voia să cadă în emoție sau în anecdotică personală.
— Despre perechea cu copilul se ştie doar pentru că datele lor au rămas în mâinile grupării învingătorilor. De aceea sunt în măsură să vă furnizez aceste informații. Trebuie să înțelegeți, vă spun, cu un dram de ironie.
97

Uitați: familia asta de care vă interesați aranjase deja sa-şi trimită în America ceva mobilă, cuferele şi alte efecte personale. Toate lucrurile astea au părăsit vechiul pământ andaluz şi-au plecat spre noul pământ american. Iată

documentele. Lucrurile au ajuns, stăpânii lor, nu. îmi pare sincer rău că vă dau nişte veşti atât de proaste... şi atât de vechi.
— Nu face nimic. Vă mulţumesc pentru tot. îmi dau seama că v-a fost atât de...
M-a oprit cu un gest şi s-a ridicat în picioare:
— Doctore Huli, atâţia oameni au vrut să se salveze la timp, să fugă în America... Unii au reuşit, alţii nu. Ce păcat că prietenii dumneavoastră n-au reuşit, vă spun sincer.
S-a înfiorat de frig; am observat că dulăul fără pată tremura şi el odată cu stăpânul lui.
— Acum sunt alte vremuri, din fericire, acum putem să-i servim pe oaspeţii noştri.
— Unde au ajuns obiectele? — am întrebat cam pe neaşteptate.
— Poftim?
— Mobila familiei. Unde spun documentele că...?
— în portul Savannah, doctore.
16
1 rebuie să ştiu. Sunt nesăţios. Dau crezare tuturor dovezilor. Mă învârt pe străzile din Sevilla. Mă întorc la locurile pe care le-am frecventat cu ea. Cafeneaua în care-şi câştiga pâinea servind la mese. Piaţa în care am cunoscut-o, stând la soare pe dalele de piatră, cu picioarele întinse şi goale. Casa de pe strada Pajaritos unde-şi avea cămăruţa şi unde am făcut prima dată dragoste. Biserica San Salvador, unde se ducea atât de des. N-am reîntâlnit-o, aşa cum speram în secret. Locurile astea trăiau o viaţă nouă. în curtea casei în care locuise Constancia, o femeie între două vârste, purtând o rochie veche de mireasă, se plimba printre portocali. Nu s-a întors să se uite la mine. în biserica la care se ducea Constancia, într-un colţ întunecat, o altă femeie îngrijea un cuib de vrăbii şi plângea. în cafeneaua la care lucrase Constancia, o ţigăn-cuşă desculţă încerca să danseze, era gonită, ea insista să danseze, era dată afară, ieşea
99
atingându-mă, privindu-mă trist, le striga, cu accentul ei specific, chelnerilor cu haină albă şi papion negru care o goniseră să n-o persecute, s-o lase să danseze numai puţin, să aibă milă, repeta ea cu glas strident şi disperat, să aibă puţină milă, doar atât...
M-am aşezat în înserarea de toamnă să beau o cafea la întretăierea animată între Gallegos şi Jovellanos, acolo unde începe zarva tipic sevillană a străzii Sierpes. Ea s-a ciocnit de mine; nu m-a recunoscut. Cum putea să mă recunoască în moşul cărunt din care nu mai rămăsese nici o urmă a junelui american cu buzunarele pline de ţigări şi bomboane. Port şi acum uniforma de vară a americanilor, tineri şi bătrâni: un seersucker suit buretos care absoarbe sudoarea, cu dunguliţe foarte fine pe fond albastru deschis. Dar acum am buzunarele goale. Aş vrea să imit eleganţa funcţionarului spaniol, cu câinele lui, cu frigul lui, cu mustăţile lui echidistante. Mi-e cald, mă rad în fiecare dimineaţă şi n-am animale domestice; ea n-a vrut niciodată un animal în casă. Am şaizeci şi nouă de ani şi capul mi-e plin de enigme nerezolvate, de fire care nu se leagă. Dacă actorul Plotnikov a murit în 1939, cum putea să ştie că maestrul său, Mayer-hold, a fost asasinat în 1940 în beciurile poliţiei moscovite? Ce vârstă avea Constancia când s-a căsătorit cu el, dacă s-a căsătorit, dacă a avut un copil cu el, dacă scheletul pe care l-am văzut era al fiului lor, iar copilul era cel care se vede în fotografia de pe pianul acoperit cu mantila? Cine era Constancia: fată, mamă, soţie, fugară? Sau trebuie să spun: fa-tă-mamă, fată-soţie, fată-fugitivă? Fata pe care am cunoscut-o eu avea douăzeci de ani şi a îmbătrânit normal alături de mine. Poate că ritmul tinereţii ei era altul până a mă cunoaşte; poate că eu i-am dat ceea ce numim „normalitate"; poate că acum a pierdut-o din nou, s-a întors la alt ritm temporal ce mi-era necunoscut. Nu ştiu. Buzunarele sacoului meu de vară sunt goale, sprâncenele mi-au albit, la ora şase seara bărbia mi se umple de peri cenuşii. Cititor de romane poliţiste, logica mă luminează. De ce a spus Plotnikov, vorbind de împuşcarea lui Mayerhold, „am murit la timp, doctore"... de parcă moartea lui ar fi precedat-o pe aceea a marelui regizor de teatru? Când a murit Plotnikov; când, Constancia, când, copilul?
100
17
JM-am întors în Statele Unite doborât nu atât de tristeţe, cât de povara unei dureri noi. Referirea procurorului spaniol la Walter Benjamin m-a făcut să caut, la librăria Vertice din Sevilla, un volum cu eseuri de-ale sale. Coperta sărea în ochi: o reproducere după tabloul Angelus Novus al lui Paul Klee. Acum, în avionul care zboară deasupra Atlanticului, citesc emoţionat şi uimit cuvintele cu care Walter Benjamin descrie pictura lui Paul Klee, îngerul:
Stă cu faţa la trecut. Acolo unde noi vedem un şir de evenimente, el contemplă catastrofa unică ce adună ruină peste ruină şi-apoi le aruncă la picioarele sale. îngerul ar voi să rămână, să-i trezească pe cei morţi şi să refacă unitatea celor distruse. Dar o furtună vine dinspre Paradis, loveşte aripile îngerului atât de violent că nu poate să şi le strângă. Irezistibil, furtuna îl împinge spre viitorul căruia i-a întors spatele, în timp ce ruinele îngră-
103
■•-,-■
mădite în faţa lui cresc până la cer. Furtuna e ceea ce noi numim progres.
Am încercat să-mi imaginez moartea omului care a scris rândurile pe care le citesc acum, în timp ce zbor cu un

Jumbo 747 de la Madrid la Atlanta. Pe 26 septembrie 1940, un grup nefericit ajungea la postul de frontieră de la Port Bou, poarta de intrare în Spania, din Franța învinsă de naziști. în grupul de fugari şi apatrizi în căutare de refugiu se găsea un bărbat miop, cu părul vâlvoi şi o mustață â la Groucho Marx. Străbătuseră munți şi podgorii cu pământ negru. Omul miop nu lăsa din mână o valijoară neagră în care erau ultimele lui manuscrise. Cu mâna liberă îşi potrivea pe nasul lung şi fin ochelarii cu sticle groase şi rame subțiri de metal, care zgâ-riau. Au prezentat actele şefului poliției franquiste de la Port Bou, care le-a respins: Spania nu permitea intrarea refugiaților de naționalitate nedeterminată. Le-a spus:
— întoarceți-vă la locul de origine. Dacă nu, mâine vă ducem în lagărul de concentrare de la Figueras, unde veți fi predați autorităților germane.
Omul cu ochelari aburiți mai mult de frică decât de căldură şi-a strâns valijoară la piept şi şi-a privit pantofii plini de praf negru. Manuscrisele nu aveau voie să cadă în mâna Gestapoului. Privind spre Marea Mediterană, alături de cele trei femei care plângeau cuprin-
104
se de disperare, trei femei evreice (ca şi el), parte a grupului care fugea de Germania, de Europa Centrală devorată de indiferență şi de respingere şi de utopiile celor puternici, Walter Benjamin s-a gândit la Atlanticul pe care voia să-l traverseze în drum spre America şi şi-a imaginat poate că Mediterană pe care o privea pentru ultima oară era trecutul distrus, incapabil de a-şi restaura unitatea originară. Prima lui patrie, căminul zorilor dintâi. A vrut să ajungă la Atlanticul pe care eu, americanul Whitby Huli, îl traversez acum cu aripi înghețate deşi libere, imaginându-mi-l pe îngerul Benjamin cu aripile lui nemişcate, contemplând grămada de ruine ale istoriei, totuşi mulțumit de viziunea lor finală: din ruine apare adevărul, pentru că ele sunt ceea ce rămâne; ruinele reprezintă permanența istoriei. Zbor deasupra Atlanticului şi renunț să-mi mai bat capul reconstruind cronologii, punând firele cap la cap şi rezolvând mistere. N-am învățat nimic, prin urmare? Trăim înconjurați de enigme, iar puținul pe care-l pricepem în mod rațional nu e decât excepția într-o lume enigmatică. Rațiunea e excepția, nu regula. Enigma ne nutreşte şi ne susține pentru că ne miră; mirarea—a te minuna—este marea ce-nconjoară insula logicii; sau cam aşa ceva, îmi spun aşezat la treizeci de mii de picioare înălțime. Mi-o amintesc pe Vivien Leigh în Anna Karenina; îmi amintesc amintirea unei
105
montări cu Ultimul împărat pusă în scenă de Piscator, la Berlin, pe care mi-a evocat-o vecinul meu actorul, şi înțeleg de ce arta este simbolul cel mai precis (şi prețios) al vieții. Arta propune o enigmă, dar soluția enigmei e doar altă enigmă.
Şi-mi mai spun ceva. Tot ce mi s-a întâmplat pe marea asta ce-nconjoară insulița mea rațională e cât se poate de obişnuit, n-are nimic ieşit din comun: omul provoacă suferință omului. Fericirea şi succesul sunt tot atât de ieşite din comun ca şi logica; experiența pe care o trăieşte omul îndeobşte este eşecul şi suferința. Nu putem trăi mai departe separați de aşa ceva noi, americanii convinşi că avem dreptul la fericire. Nu putem. Destinul lui Walter Benjamin sau al lui Vsevolod Mayerhold nu sunt excepționale. Destinul meu — protejat, rezonabil fericit — şi cel al vecinilor mei, da.
Poate de aceea s-au şi apropiat ei de mine. Izbucnesc într-un hohot de râs ce sparge liniştea aripilor noului înger tehnologic: m-au văzut atât de sănătos, atât de bun, că m-au ales pe mine să trăiesc patruzeci şi unu de ani după moartea lor, după moartea copilului îngrijit de un tată care primea viață de la femeia care o primea de la mine, de la mine, de la mine... Iar acum, conchid în mod provizoriu, tatăl s-a sfârşit în cele din urmă şi ea s-a dus lângă ei, să aibă grijă de familie. Am zis:
106
în mod provizoriu. Ce altă enigmă se ascunde oare într-o astfel de concluzie?
Zbor deasupra Atlanticului şi fac un efort uriaş să mi-l imaginez pe Walter Benjamin privind ruinele Mediteranei — primesc o punguță cu alune, un bloody mary, un şervețel parfumat ca să mă răcoresc, apoi unul cald pe care mi-l pun pe față ca să scap de pisălogeala neîncetată a stewardeselor şi să-mi imaginez, în schimb, nu o ruină, ci un flux neîntrerupt, un şuvoi cenuşiu traversând Lumea Veche în drum spre Lumea Nouă, un şuvoi de emigranți, urmăriți, refugiați, între care disting un bărbat, o femeie şi un copil pe care, preț de o clipă, cred a-i recunoaşte, înainte ca şirul refugiaților să-i înghită: fuga din Palestina în Egipt, fuga evreilor din Spania către ghetourile de la Marea Baltică, fuga din Rusia în Germania, în Spania, în America, evreii izgoniți din Palestina, palestinienii izgoniți din Israel, fugă perpetuă, polifonie a durerii, babei de lacrimi, interminabil, fără de sfârşit: acestea erau vocile, cântecele ruinelor, marea psalmodie a refugiului, care îi apăra de moarte pe rugul din Sevilla, în tundra de la Murmansk, în cuptorul de la Bergen-Balsen... Acesta era marele şuvoi al fantomelor istoriei la care îngerul se uita ca la o catastrofă unică.
— Căştile dumneavoastră, domnule. Muzică clasică pe canalul doi, jazz pe trei, ban-
107
curi pe patru, muzică tropicală pe cinci, coloana sonoră a filmului pe zece, în engleză, iar dacă preferați spaniola, pe unsprezece...
Conectez aparatul şi selectez canalele. Mă opreşte o voce gravă, care vorbeşte în germană:
„îngerul e întors spre trecut... Contemplă catastrofa unică... O furtună venită dinspre paradis..."

Deschid ochii. Mă uit la aripile avionului, la norii perfect calmi de sub noi. Vreau să mă întorc şi să privesc înapoi. Şi-l văd pe omuleţul cu ochelari, mustaţă, cu pantofii plini de pământ negru şi valijoara plină de manuscrise negre, privind spre marea originară de pe pământul expulzării evreilor din 1492, anul în care a fost descoperită America la care mă întorc singur, iar de pe canalul pe care l-am ales îmi ajunge la urechi un glas pe care-l recunosc din lecturi, e glasul epistolelor scrise de evreii expulzaţi din Spania, dar e şi glasul iubitei mele Constancia, şi-mi doresc din tot sufletul ca de aici, de la înălţimea îngerului meu argintiu, insensibil şi orb atât la trecut cât şi la viitor, Walter Benjamin să poată auzi această scrisoare rostită de femeia mea pierdută, s-o audă în clipă în care înghite doza de morfină şi adoarme pe vecie, orfan al istoriei, refugiat al progresului, fugar de durere, din cămăruţa unui hotel din Port Bou:
Pecetluieşte-mă cu privirea ta
Poartă-mă cu tine oriunde te-ai duce.
108
Apără-mă cu privirea ta.
Poartă-mă ca pe o relicvă.
Poartă-mă cu tine ca pe o jucărie, ca pe o cărămidă.
Când Walter Benjamin a fost găsit mort în camera sa pe 26 septembrie 1940, fuga lui luase sfârşit. Dar manuscrisele au dispărut. La fel şi trupul: nimeni nu ştie unde e îngropat. In schimb, autorităţile franchiste s-au simţit ameninţate de acest incident şi le-au lăsat să treacă în Spania pe cele trei femei evreice care au plâns lângă patul scriitorului, evreu la fel ca şi ele.
18
Câţi alţii au reuşit să scape de moarte? îmi închipui c-ar fi făcut orice ca să se salveze, mergând până la sinucidere. Orice, numai să ajungă pe malul celălalt. Iartă-mă, Constan-cia, că am întârziat atât de mult să te aduc în America... Am repetat fraza asta de mai multe ori, încercând să adorm (în ciuda ofertelor stewardeselor), dar somnul mi-a fost un şir de imagini de morţi brutale, de fugă şi prelungire morbidă a dorinţei de a trăi. Astea erau coşmarurile mele. De care scăpăm gândindu-mă că, în definitiv, casa mea mă aştepta ca o insulă şi că voiajul în Spania exorcizase totul. Mă gândeam la Constancia şi îi eram recunoscător: poate că luase asupra ei toate coşmarurile lumii pentru ca eu să nu sufăr. Sau am vrut să mă gândesc la asta, măcar. Voiam să fiu sigur că la întoarcerea mea acasă ea n-avea să mai fie acolo. Şi în timp ce zăream ţărmul american, mi-am jurat că n-am să mai merg niciodată la casa lui Plotnikov
111
din piaţa Wright, n-am să cedez curiozităţii de a vedea cine erau cei care dormeau acolo. De asta depindea salvarea mea.
Când am ajuns la Savannah, toamna era pe sfârşite, numai că în sud continua vara indiană, poleind totul cu o blândeţe de culori departe de cele care mi se cicatrizau în minte: sânge, colb şi argint; icoane aurite, ţigănci virgine, aripi metalice; încălţări rupte, valize negre.
Mă aştepta labirintul din Savannah, imagine îngemănată, deşi vrăjmaşă, cu Sevilla, două oraşe-labirint, depozitare ale paradoxurilor şi enigmelor din două lumi, una numită Nouă, cealaltă, Veche. In taxiul care mă ducea spre casă m-am întrebat care era mai veche şi care mai nouă, iar imaginile sintetizate care mă urmăreau îmi şopteau cu un glas efemer, suspendat între două lumi: „Pecetluieşte-mă cu privirea ta, poartă-mă cu tine oriunde te-ai duce..."
Taxiul s-a oprit în faţa casei; am respirat adânc, am scos cheia şi m-am întors deliberat cu spatele la casa situată între strada Dray-ton şi piaţa Wright. Cu coada ochiului am zărit mormanul inexplicabil de ziare şi sticlele cu lapte din faţa uşii domnului Plotnikov.
în schimb, intrarea casei mele era lipsită de sticle sau ziare. Mi-a sărit inima din piept: Constanda se întorsese, mă aştepta... N-a trebuit să descui uşa: în clipa în care am băgat cheia în broască (venindu-mi în minte, ca să
112
vezi, agrafa Constanciei), uşa s-a deschis singură şi toate fantomele mele s-au incarnat pe dată. Nu m-am mai gândit doar la Constan-cia, dar mi-am zis: mă aşteaptă toţi, mă cheamă la ei. Nu, nu mai era doar Constanda, singură:
— Să vii la mine, gospodin Huli, numai în ziua morţii dumitale. Asta e condiţia mea. Salvarea noastră depinde de asta.
Şi atunci am acceptat ideea că ziua întoarcerii mele acasă era ziua morţii mele. Ameţit, am înţeles că toate fantomele (cum să le spun altfel?) acestei istorii nu cereau decât un răgaz, o perioadă de graţie de câteva zile în plus de viaţă: la Port Bou, la Moscova, la Sevilla, la Savannah — şi de ce-aş fi eu excepţia? îmi lipsea oare umilinţa necesară pentru a îngenunchea, în faţa Mediteranei sau a Atlanticului, pe cele două maluri, şi a cere: Te rog, încă o zi de viaţă? Te rog...
M-a întors la realitate un zgomot puternic şi cât se poate de identificabil de cratiţe răsturnate, sticlă spartă şi zăpăceală. Am intrat iute în casă, lăsându-mi valizele afară. Zgomotul venea de la subsol. Constancia, am zis, a trebuit să mă gândesc din nou la ea: totul n-a fost decât un coşmar, dragostea mea, te-ai întors, suntem din nou împreună, totul n-a fost decât coincidenţă, premisă falsă, supoziţie înşelătoare... singurul lucru durabil e

dragostea noastră, Constancia. Dar tu vrei să mă târăşti după tine.
113
Am coborât repede scara de lemn care duce în subsol. Mirosea a lapte fiert şi dat în foc, a talaş şi a lucruri picante. Mi-am protejat ochii cu mâna şi nasul cu batista. Stăteau ghemuiți într-un colț, îmbrățișați toți trei, adăpostindu-se printre teancurile de hârtie de ziar adunate într-o lună de absență.
Bărbatul brunet, tânăr, mustăcios, cu ochi de urs-spălător, în acelaşi timp inocenți şi sus-picioşi, purtând cămaşă şi pantaloni albaştri şi încălțat cu nişte cizme vechi, strângea în brațe o femeie cu chip de căprioară, cu părul adunat la spate într-un conci, burtă mare şi haine largi, căci aştepta al doilea copil: pe primul, să fi avut între cincisprezece şi douăzeci de luni, brunet şi zâmbitor, un râs alb în spaima întunecată a părinților, îl ținea în brațe...
domnule, te implor, nu ne denunța,
domnule, am văzut casa asta părăsită, nimeni nu intra, nimeni nu ieşea,
domnule, pentru numele lui Dumnezeu, nu ne denunța, nu ne trimite înapoi în Salvador, ne-au omorât pe toți, am rămas doar noi, doar noi am trecut râul Lempa,
domnule, ceilalți au murit, să fi văzut cum ploua cu gloanțe peste apă în noaptea aia, luminile, avioanele, gloanțele, ca să nu mai rămână nimeni în viață din satul nostru, nici un martor, nici un glas, să nu scape nimeni, să moară toți,
114
domnule, dar noi ne-am salvat ca prin minune, doar noi am rămas din tot satul, lasă-ne să se nască copilul, într-o zi ne vom întoarce, dar mai întâi trebuie să trăim, mai întâi trebuie să te naşti ca să te poți întoarce, acum nu e de trăit în țara noastră,
domnule, nu ne denunța, uite, în săptămânile astea n-am stat degeaba,
domnule, uite aici, ți-am descoperit uneltele de tâmplărie, eu la mine în sat eram tâmplar, ți-am reparat lucrurile din casă, erau atâtea fotolii şchioape, atâtea mese care scâr-țâiau, Doamne, cum scârțâiau, ziceai că sunt sicrie pentru morți,
domnule, o să vezi că le-am pus la punct, ba chiar ți-am făcut o masă nouă cu patru scaune aşa cum se fac la noi, sunt foarte frumoase, sper să-ți placă,
domnule, ai să vezi, nevastă-mea şi ăla mic nu ți-au băut laptele degeaba, nu ți-am mâncat pâinea fără să ți-o plătim,
domnule, dac-ai şti, te omoară, în bătaie de joc, nu se ştie când te omoară, ucid copii, ucid femei şi bătrâni, nu mai avem pe nimeni, doar noi, nu ne trimite înapoi, pentru numele lui Dumnezeu, pe ce ai mai sfânt, salvea-' zăne,
domnule...
Nu ştiu de ce am avut un moment de ezitare şi m-am gândit, tulburat şi confuz, că eu nu eram decât un intermediar în toate poveştile astea, o punte între o durere şi alta, între
115
o speranță şi următoarea, între două limbi, două memorii, două vârste şi două morți; iar dacă preț de o secundă acest fapt subiacent — funcția mea intermediară — m-a jignit, imediat după aceea am acceptat-o, am acceptat să fiu aşa ceva, am acceptat cu bucurie şi onoare să fiu intermediarul unor realități pe care nu le stăpâneam, nici măcar nu le dominam, dar ele erau aici şi-mi spuneau: nu ne datorezi nimic, cu excepția faptului că eşti viu şi nu ne poți abandona exilului, morții şi uitării. Mai dă-ne puțină viață, chiar dacă tu o numeşti amintire, ce te costă. M-am uitat la cuplul de fugari şi la primul lor născut şi-aş fi vrut să-i spun atunci Con-stanciei: nu-mi pasă, chiar nu-mi pasă că m-ai folosit în felul ăsta, sunt mulțumit să ştiu că-n fiecare zi îmi luai puțină viață, cât să-ți ajungă să treci strada şi să i-o duci domnului Plotnikov. îmi pare rău că n-a fost de-ajuns şi pentru copil. Sau poate că el a ajuns aici deja mort, într-un sicriaş, printre lăzile cu piane şi tablouri, samovare şi morminte pe care le-ați trimis din Spania, înainte să fiți uciși... îmi imaginez, stând lângă cuplul de salvadorieni şi de copilul lor, ferestrele ieşite în afară din portul Câdiz, bătrânele ascunse după perdeluțe şi privind pe furiş plecarea vapoarelor spre America, marinarii, fugarii, morții. îmi imaginez balconul de sticlă din Câdiz într-o înserare sângerie, în timp ce vântul din Levante agită pinii cu trunchiuri goale şi coroane bo-
116
gate şi un vapor pleacă ducând mobila, mantilele, fotografiile, tablourile şi icoanele unei familii ruse, pleacă împreună cu un bărbat şi un copil, morți, ascunşi între bagajele care ajung la Savannah şi se instalează îhtr-o noapte în casa de vizavi în timp ce o fată zace printre tulpinile de floarea-soarelui pălite de vara pe sfârşite şi vântul din Levante îi agită pletele negre iar glasurile tatălui, amantului, soțului, fiului îi spun: rămâi acolo, retrăieşte acolo, lasă-ne morți şi trăieşte tu mai departe, Constancia, în numele nostru, nu te da bătută, nu te lăsa învinsă de violența nepedepsită a istoriei, supraviețuieşte, Constancia, nu te lăsa desțărată, slujeşte pe post de dig pentru mareea de fugari, măcar tu nu te alătura şuvoiului de exilați, măcar tu, fată, mamă, soră a noastră, să creşti acolo, să fii semn: ei au fost aici. Apără-ne cu memoria ta, pecetluieşte-ne cu privirea ta... Mă uit la noii refugiați de pe un pământ apropiat de al meu şi-mi aduc aminte de discuțiile mele cu monsieur Plotnikov şi mi-o imaginez pe Constancia asasinată printre tulpini uscate de floarea-soarelui şi bălți nemişcate, la intrarea în portul Câdiz,

răspun-zându-mi: poartă-mă cu tine oriunde te-ai duce, poartă-mă ca pe o relicvă din casa durerii, ca pe o jucărie, ca pe o cărămidă... Implorând.
îmi imaginez, nu pot decât să-mi imaginez: nu ştiu nimic, deşi simt, până la lacrimi,
117
durerea despărțirilor, depărtarea ființelor pe care le iubim. Dar de-acum nu pot decât să mi-i imaginez — pe Constancia, pe Plotnikov, pe copilul mort —, pentru că-i văd, în sfârşit, ca pe o parte a ceva mai important, pe care nu-l înțelegeam. De cât timp le duci viață — viața mea — morților tăi, Constancia? N-are importanță. Acum sunt viu. Poate că n-ai murit la Cadiz la sfârşitul Războiului Civil — vai, spunea tânărul arhivar din Sevilla, lumea era absolut întoarsă pe dos, faptele au început să fie reconstituite treptat, atâția morți; dar şi atâția supraviețuitori, atâția morți oficiali care poate n-au fost decât fugari în secret?— şi doar ai aşteptat, cu răbdare sau nu, ca eu, sau cineva ca mine, să vină şi să te ducă în America, aproape de ceea ce te interesa cu adevărat: ei, care erau deja acolo.
De cât timp le duci viață — viața mea — morților tăi, Constancia? Nu mai contează. Eu trăiesc. Tu eşti acolo unde vrei să fii. Ai grijă de morții tăi. Nu te au decât pe tine. M-am gândit la asta înainte de a face ce trebuia să fac, adică să mă apropii încet de ei, încet, de bărbatul, femeia şi copilul îngrămădiți între boccelele prost legate, ziarele mele vechi, ta-laşul de pe jos, ciocanul, scândurile, stampele cu Maica Domnului prinse deja pe perete: casa mea, locuită mereu, locuită din nou.
în fiecare seară se aprinde lumina în casa domnului Plotnikov. îi întorc hotărât spatele.
118
Lumina pătrunde prin geamurile mele, atinge cotoarele aurite ale cărților mele. încerc să închid ochii. Dar chemarea e perpetuă; mă cere. Mai târziu, luminile se sting. N-am să fiu cu Constancia decât după ce-am să mor. Nu înainte. Bătrânul actor m-a pus în gardă: Ai să vii la mine, gospodin Huli, doar în ziua morții. Te aşteptăm. Salvarea noastră de asta depinde. Nu uita.
Iar acum mă apropii de familia care mi-a cerut azil, ajung lângă ei şi îi îmbrățişez cu putere, nu vă faceți griji, rămâneți, o să facem tâmplărie împreună, nu-i rău pentru un bătrân chirurg la pensie, am oarece abilitate manuală, rămâneți, luați însă aceste creioane, hârtie, pixuri, dacă sunteți prinşi nu uitați că astfel de obiecte nu se confiscă, aşa încât puteți să mă anunțați dacă vă bagă la închisoare, ca să cereți asistență legală, să aveți tot timpul cu voi creioane, hârtie, pixuri, ce mai ştiți să faceți? olărit? ah, aici e pământ foarte bun pentru aşa ceva, o să ne cumpărăm un cuptor, o să mă învățați cum se face, o să facem farfurii, oale, ghivece (roinița, verbină...), n-am să stau degeaba, olăritul e o ocupație senzuală, mâinile mele tânjesc să atingă, nu vă faceți griji, rămâneți, nu plecați încă, îm-brățişați-mă, mai avem încă multe de făcut.
6 iulie 1987 Trinity College, Cambridge
Apariții în colecția
Cartea de pe noptieră
1 Yasushi Inoue, Puşca de vânătoare
2 Yasunari Kawabata, Vuietul muntelui
3 Yukio Mishima, După banchet
4 Yasunari Kawabata, Frumusețe şi întristare
5 Yasunari Kawabata, O mie de cocori
6 Yukio Mishima, Templul de aur
7 Paulo Coelho, Veronika se hotărăşte să moară
8 Patrick Siiskind, Parfumul
9 Marguerite Yourcenar, Povestiri orientale
10 Giovanni Arpino, Parfum de femeie
11 Aleksandr Soljenițîn, O zi din viața lui Ivan Denisovici
12 Mario Vargas Llosa, Mătuşa Julia şi condeierul
13 Marguerite Yourcenar, Alexis sau Tratat despre lupta zadarnică
14 Andrei Makine, Pe vremea fluviului Amur
15 Nina Berberova, Cartea fericirii
16 Păr Lagerkvist, Baraba
17 Patrick Siiskind, Porumbelul
18 Nina Berberova, învierea lui Mozart
19 Pascal Quignard, Toate diminețile lumii
20 Marguerite Yourcenar, Memoriile lui Hadrian
21 Leif Panduro, Ferestrele
22 Mihail Bulgakov, Maestrul şi Margareta
23 Paulo Coelho, Al cincilea munte
24 Andrei Makine, Muzica unei vieți
25 Lev Tolstoi, Moartea lui Ivan Ilici
26 Florin Manolescu, Misterul camerei închise

27 Paulo Coelho, Alchimistul
28 Paulo Coelho, Diavolul şi domnişoara Prym
29 Carlos Fuentes, Instinctul lui Inez
30 Marguerite Duras, Amantul
31 James Joyce, Oameni din Dublin
32 Alessandro Baricco, Novecento
33 Peter Esterhăzy, O femeie
34 Pascal Quignard, Terasă la Roma
35 Paulo Coelho, La râul Piedra am şezut şi-am plâns
36 Nina Berberova, Acompaniataarea
37 Hubert Lampo, Madona din Nedermunster
38 Păr Lagerkvist, Piticul
39 Nina Berberova, Trestia revoltată
40 Richard Bach, Pescăruşul Jonathan Livingston
41 Friedrich Diirrenmatt, Pana de automobil
42 Heinrich Boli, Onoarea pierdută a Katharinei Blum
43 Paulo Coelho, Manualul războinicului luminii
44 Marguerite Yourcenar, Obolul visului
45 Friedrich Diirrenmatt, Făgăduiala
46 Adolfo Bioy Casares, Invenţia lui Morel
47 Mario Vargas Llosa, Cine l-a ucis pe Palomino Molero?
48 Daniel Keyes, Flori pentru Algemon
49 Adolfo Bioy Casares, O păpuşă rusească
50 Carlos Fuentes, Diana
51 Alain de Botton, Eseuri de îndrăgostit
52 Patrick Modiano, Micuţa Bijou